

JURIDISKA INSTITUTIONEN
Stockholms universitet

Rätt att ingå äktenskap- skydd mot tvångsäktenskap

- ur ett civil-och straffrättsligt perspektiv

Fahima Adem

Examensarbete i Civilrätt (Familjerätt) 30 hp
Examinator: Pernilla Leviner
Stockholm, Vårterminen 2015



**Stockholms
universitet**

FÖRORD

Med denna uppsats avslutar jag mina studier på juristprogrammet på vid Stockholms universitet. Det har tagit sin tid men det har det varit värt. Jag vill framföra mitt tack till Eva Jonsson, min handledare, som bistått med både stöd och inspiration till uppsatsen från början till slut. Mina studiekamrater Johanna Lindberg och Anna Alesini förtjänar båda att nämnas. Dem har båda genom otaliga diskussioner skapat klarhet i mina tankar kring uppsatsens utformning. Tomas, min styvpappa, kan jag inte vara mer än tacksam för, att han underlättat mina studier på juristprogrammet genom sina råd och dåd. Utgångspunkten i denna uppsats har varit min mammas levnadsöde och inga ord kan beskriva den tacksamhet, respekt och kärlek jag hyser för henne.

Stockholm maj 2015

Fahima Adem

SAMMANFATTNING

Den övergripande frågeställningen i denna uppsats är vilka möjligheter svensk rätt ger att förhindra att tvångsäktenskap ingås. Syftet är att utreda och analysera de rättsliga förutsättningarna att skydda enskilda från att gifta sig mot sin vilja. Fokus ligger dels på den civilrättsliga regleringen, äktenskapsbalken, gällande krav för äktenskaps ingående, dvs. vilken kontroll av blivande makars samtycke till giftermål, och dels på den straffrättsliga regleringen, brottsbalken, gällande kriminalisering av att tvinga någon att ingå äktenskap. Det kan beskrivas som en jämförelse och analys av, å ena sidan juridiskt giltiga äktenskap och frivilliga äktenskap samt, å andra sidan, icke giltiga och kriminaliserade tvångsäktenskap. Uppsatsens frågor kommer att analyseras med utgångspunkt i en rättsdogmatisk metod, dvs. fokus ligger på den rättsliga regleringen, som analyseras med hjälp av rättskällor.

Vid ett äktenskaps ingående råder på samma sätt som vid ett avtals ingående partsfrihet och konsensus mellan de blivande makarna. Den fria viljan vid ett äktenskaps ingående är begränsad till den statliga styrningen av den fria viljan genom äktenskapshinder och förbud mot tvångsäktenskap. Statens roll är att se till att den fria viljan kommer till uttryck under vigseln eller via hindersprövning. Vigsselförrättarens uppfattning är inte avgörande för huruvida brist på samtycke har funnits vid äktenskapets ingående, istället kan de som närvarat under vigseln vittna om samtyckets existens. Bevisbördan för att ett samtycke inte har förelegat vid äktenskapets ingående ligger på den som påstår att ett samtycke inte existerat. I förarbeten till BrB 4 kap. 4 c § samt 4 kap. 4 d har det framhållits att gränsdragningen mellan arrangerade äktenskap som inte omfattas av bestämmelsen och tvångsäktenskap kan komma att bli svår. Det kan därför tvivlas på om det preventiva syftet med kriminaliseringen verkligen kommer att uppfyllas genom lagregleringen. I synnerhet då kulturella traditioner och värderingar skulle kunna väga tyngre än risken att lida av de juridiska konsekvenserna och straffsanktionerna. Rekvisitet utnyttjande av utsatt belägenhet menade man kunde bli svårt att tillämpa rent praktiskt och att det i vissa fall kan ge upphov till bevissvårigheter. I sällsynta fall kan en ogiltighetsgrund där regeringen undantagsvis kan bevilja att ett äktenskap förklaras ogiltigt redan från början, ex tunc, till följd av att det har brustit i något av de konstitutiva momenten. Detta är ett undantag som torde tillämpas i de fall där ett äktenskapstvång har lett till att ett samtycke som ska avkrävas har brustit i så pass allvarlig mån att det inte kan anses skäligt att avstå från att ogiltigförklara en vigsel i efterhand, även om denna bestämmelse ska tillämpas restriktivt.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING	6
1.1 BERÄTTELSE	6
1.2 INLEDNING OCH PROBLEMFÖRMULERING	7
1.3 FRÅGESTÄLLNING OCH SYFTE	10
1.4 METOD OCH MATERIAL	11
2 BEGREPP OCH TERMER	11
2.1 INLEDNING	11
2.2 JURIDISKT GILTIGT ÄKTENSKAP	11
2.3 TVÅNGSÄKTENSKAP	12
2.4 ARRANGERAT ÄKTENSKAP	12
2.5 ÄKTENSKAP MOT DEN EGNA VILJAN	13
2.6 FULLMAKTSÄKTENSKAP	13
2.7 SAMMANFATTNING	14
3 CIVILRÄTTSLIGT SKYDD KRAV PÅ FRI VILJA VID ÄKTENSKAPS INGÅENDE	14
3.1 INLEDNING	14
3.2 ÄKTENSKAPSBALKENS BAKGRUND OCH GRUNDVALAR	14
3.2.1 Äktenskapsbalkens förhållning till äktenskapet	15
3.2.2 Statlig styrning genom äktenskapshinder och hindersprövning	16
3.2.3 Rättsverkning av bristande rättshandlingsförmåga	17
3.3 VIGSEL	17
3.4 OGILTIG VIGSEL	19
3.5 VIGSELFÖRRÄTTARENS BEHÖRIGHET OCH ROLL	21
3.6 VIGSELFÖRRÄTTARENS ANSVAR FÖR SAMTYCKE ENLIGT PRAXIS	22
3.7 SAMMANFATTNING	24
4 STRAFFRÄTTSLIGT SKYDD KRIMINALISERING AV TVÅNGSÄKTENSKAP	24
4.1 INLEDNING	24
4.2 MOTIV TILL KRIMINALISERING AV PROBLEMET TVÅNGSÄKTENSKAP	24
4.2.1 Förhållning till problemet	25
4.2.2 Stärkt skydd mot tvångsäktenskap	26
4.2.3 Skäl för och emot kriminaliseringen	27
4.3 FÖRBUD MOT TVÅNGSÄKTENSKAP	28
4.3.1 Rekvisitet olaga tvång	29
4.3.2 Rekvisitet utnyttjande av utsatt belägenhet	30
4.3.3 Rekvisitet äktenskapsliknande förbindelser	32
4.3.4 Brottets fullbordan	34
4.4 VILSELEDANDE TILL TVÅNGSÄKTENSKAPSRESA	34
4.4.1 Rekvisitet vilseledande	35
4.4.2 Brottets fullbordan	36
4.4.3 Gärningsmannens uppsåt	36
4.5 SAMMANFATTNING	37
5 DISKUSSION OCH ANALYS ÄR DET SAMHÄLLELIGA SKYDDET MOT TVÅNGSÄKTENSKAP ÄNDAMÅLSENLIGT OCH RELEVANT	38
5.1 INLEDNING	38
5.2 STATLIG STYRNING AV FRIA VILJAN	38
5.3 VEM KONTROLLERAR GILTIGT SAMTYCKE	39
5.4 SVÅRIGHETER ATT TILLÄMPA LAGEN MOT TVÅNGSÄKTENSKAP	39
5.5 UTSATT BELÄGENHET	41
5.6 RÄTTEN ATT GÖRA DÅLIGA VAL	41
5.7 TVÅNGSÄKTENSKAPETS RÄTTSVERKAN	42
5.8 SAMMANFATTNING	43
6 SLUTSATSER OCH FÖRSLAG	44
6.1 SLUTSATSER	44
6.2 FÖRSLAG	45
6.3 AVSLUTANDE KOMMENTAR	46

FÖRKORTNINGAR

BrB	Brottsbalk (1962:700)
FL	Förvaltningslag (1986:223)
GB	Giftermålsbalk (120:405)
HD	Högsta domstolen
IÄL	Lag (1904:26) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap
NJA	Nytt juridiskt arkiv avdelning I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv avdelning II
Prop.	Proposition
SKL	Skadeståndslag (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

1 INLEDNING

1.1 BERÄTTELSE

Året var 1987, Jemila var tretton år gammal när hennes mamma, Fatuma, tog med henne till den svenska ambassaden i Addis Abeba, Etiopiens huvudstad. Väl på ambassaden möttes Jemila av ett vänligt ansikte som påpekade att hon var alldeles för ung för att åka till Sverige. Fatuma insisterade och sade att Jemila visst var mogen nog att åka till Sverige och pekade på hennes pass som visade att Jemila minsann var arton år gammal. Kvinnan på ambassaden avfärdade dem och sa att det inte kunde vara möjligt att Jemila var arton år gammal och granskade Jemila uppifrån och ned. Den intensiva blicken från kvinnan med både förfäran och medömkan etsade sig fast i Jemila, som då förstod att något var fel men inte exakt vad som var felet.

Året var 1988, ett år senare, Jemila och Fatuma stod på exakt samma plats, svenska ambassaden i Addis Abeba och gjorde exakt samma sak. Den enda skillnaden från året innan var mannen som stod bakom fönsterluckan i mottagningsrummet på ambassaden istället för kvinnan samt det faktum att Jemila nu var ett år äldre, fjorton år gammal i verkligheten och ett år äldre i passet, nitton år gammal.

Mannen frågade Fatuma om han fick prata med Jemila i enrum och hon följde sakta men säkert med mannen genom en dörr som åtskilde besökarna från personalen på ambassaden. Väl i rummet tittade mannen på Jemila från fåtöljen mitt emot och frågade försiktigt fast tryggt om hon verkligen ville åka till Sverige på egen hand vid denna unga ålder och om hon förstod vad det faktiskt innebar. Det behövdes inga ord eftersom att mannen förstod precis vad det var frågan om, med sin blick och sitt sätt att prata till henne sade han allt som behövde sägas. Även om Jemila kände att något var fel och att det här inte riktigt var vad hon ville med sitt liv, visste hon dock att detta var det som förväntades av henne. Allt hon ville var att åka till Sverige, få ett bättre liv, följa normen och det som hennes familj tyckte var bäst för henne, för det var ju faktiskt hennes bästa de hade i åtanke.

Året var 1988 när Jemila träffade sin tretton år äldre man för första gången. Det var vinter i Stockholm och hon såg snö för första gången i sitt liv.

Året var 1989 när Jemila födde en dotter och bestämde sig för att hennes dotter inte skulle få vara med om samma sak som hon hade varit med om, det slutar här tänkte hon. Hon får välja, helt själv, vem hon vill spendera sitt liv med. Jemila är min mamma och hon är världens vackraste kvinna på både insidan och på utsidan.

Året var 2015 när jag, Fahima, Jemilas dotter, började närma mig slutet på juristprogrammet och påbörjade denna uppsats som är ett resultat av en lång resa i sökandet av ett lämpligt uppsatsämne för mig att skriva om.

Med tanke på min mammas berättelse började jag fundera på huruvida min mamma upplevde ett tvång att gifta sig med min pappa eller om hon gjorde det av fri vilja. Jag frågade henne och hon besvarade mig att hon tror att hon inte skulle ha upplevt det som ett tvång om hon hade befunnit sig i Etiopien. I Sverige däremot upplever hon det som ett tvång eftersom det finns en annan syn på ett äktenskap här. Genom att bo i Sverige har hon lärt sig att ett arrangerat äktenskap inte är något självvalt, ett äktenskap ska man ju välja att ingå själv. Hennes subjektiva upplevelse av att ha ingått ett äktenskap med min pappa var att det inte kändes rätt för henne och att det inte var så hon ville leva sitt liv.

I det nutida Sverige ser vi inte på äktenskapet som ett arrangemang utan det symboliserar kärleken mellan två personer som har valt att tillbringa livet tillsammans genom att ingå ett äktenskap på frivillig basis. Förr i tiden var arrangerade äktenskap normen för hur ett äktenskap ingicks i Sverige. Denna typ av äktenskap är numera ovanligt och sker främst i familjer som av utländsk härkomst.¹ Ingåendet av äktenskapet har i Sverige historiskt inte alltid setts som en rättshandling som har företagits mellan två privaträttsliga subjekt. Rättshandlingen var tidigare ett avtal som företogs mellan makarnas ätter.²

1.2 INLEDNING OCH PROBLEMFÖRMULERING

I samband med att Pela Atroshi (Pela) mördades år 1999 och därefter Fadime Sahindal (Fadime) år 2002, uppmärksammades problematiken kring flickors och ungas utsatthet för tvångsgifte och den oro som finns att tvingas att gifta sig. Både Pela och Fadime mördades av sina respektive familjer eftersom att de ville leva ett liv i frihet. Debatten kring heder blev då

¹ Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015, s. 59.

² Tottie, Lars, *Giftermål & skilsmässa kommentar till 1973 års ändringar i giftermålsbalken*, P A Norstedts & Söners förlag, Stockholm, 1974, s. 48.

en politisk angelägenhet i Sverige. Tvångsäktenskap diskuterades då främst i samband med anhörigpolitik och migration.³ I den svenska juridiska diskursen har frågor rörande tvångsäktenskap inte nämnvärt behandlats. Sådana äktenskap har betraktats som äktenskap som ingås utomlands där dessa är tillåtna.⁴ Gränsen mellan olika sätt att ingå ett äktenskap är inte alltid helt tydlig, i västvärlden är kärleksäktenskap normen för hur ett äktenskap ingås. När en människa inte får välja vem denne ska gifta sig med eller att inte gifta sig och därför drabbas av repressalier till följd av sitt val, innebär det en begränsning i den fria viljan.⁵ Den svenska politiken präglas av en jämställdhetsideologi och därför har även synen på äktenskap i Sverige kommit att normeras av kärlek och frivillighet.⁶

Ett tvångsäktenskap ger negativa psykologiska effekter på individen. Att bli utsatt för sexuella övergrepp och att få barn när en person har tvingats in i ett äktenskap är kränkande. Studier som hjälporganisationer har gjort visar på att de som har tvingats in i ett äktenskap utnyttjas och far illa. Internationella studier har konstaterat att det finns en större risk att utsättas för misshandel och hot vid tvångsgifte i ung ålder. Tidig familjebildning, förkortad och oavslutad skolgång leder till konsekvenser såsom långvariga utanförskap samt svårigheter att ta sig in på arbetsmarknaden.⁷ Studier har bekräftat att det råder ett samband mellan hedersrelaterat våld och förtryck samt äktenskap mot den egna viljan. Regeringen har uttalat att tvångsäktenskap bygger på en föreställning att mäns och familjens heder är avhängiga flickors och kvinnors sexualitet. Både hedersvåld och förtryck samt äktenskap mot den egna viljan har de gemensamma faktorerna att det rör sig om ett kollektivt beslut samt sanktionerade handlingar. Därför ligger fokus på debatt kring hedersproblematiken. Det är inte uteslutet att tvångsäktenskap även kan förekomma i andra sammanhang.⁸ Den svenska rättsordningen godtar inte tvångsäktenskap ändå förekommer det att människor i Sverige tvingas att ingå ett äktenskap mot sin egen vilja.⁹ Regeringen insåg bristen på kunskap i Sverige vad gäller förekomsten tvångsäktenskap och tillsatte 2008 en utredning för att inhämta ett kunskapsunderlag om att gifta sig mot sin vilja. Ungdomsstyrelsen var den myndighet som fick uppdraget att kartlägga förekomsten av att gifta sig mot sin vilja i Sverige.¹⁰

³ Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, rapport, *Gift mot sin vilja*, s. 8.

⁴ Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, rapport, *Gift mot sin vilja*, s. 24.

⁵ Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, rapport, *Gift mot sin vilja*, s. 37.

⁶ Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, rapport, *Gift mot sin vilja*, s. 28.

⁷ SOU 2012:35, *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap*, s. 86

⁸ SOU 2012:35 s. 93.

⁹ SOU 2012:35 s. 65.

¹⁰ Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, rapport, *Gift mot sin vilja*, s. 8.

I syfte att förbättra skyddet mot barn- och tvångsäktenskap vidtog regeringen insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck 2003. I och med en lagändring 2004 skärptes erkännanderegleringen av utländska äktenskap, då tvångsäktenskap numer vägras erkännande i Sverige. Under 2010 beslutade regeringen att en särskild utredare på uppdrag av regeringen skulle granska den straffrättsliga, civilrättsliga samt internationellt privaträttsliga lagstiftningen för att se till vilka ändringar som behövdes för att stärka skyddet mot barn och tvångsäktenskap. Utredningen resulterade i betänkandet SOU 2012:35. Resultatet av utredningen visade att det befintliga regelverket innehöll alltför stora luckor för att effektivt motverka tvångsäktenskap. Det uppskattades att det under 2011 fanns mellan 80-100 personer som blivit bortgifta mot sin vilja samt att det mellan 250-300 personer fanns människor som upplevde att det fanns en akut eller ganska akut risk att bli bortgifta mot sin vilja. Även om siffrorna inte är säkra vittnar det om ett existerande problem i Sverige som leder till allvarliga konsekvenser för en individ, framförallt en kränkning av den personliga friheten och integriteten. Det svenska rättssystemet ger uttryck för att ett tvångsäktenskap inte är tolererat och inte heller önskvärt i Sverige, därav föreslogs ett antal civil- och straffrättsliga åtgärder genom Prop. 2013/14:208, Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor, i syfte att stärka skyddet mot tvångsäktenskap.

Den 1 juli 2014 trädde en del lagändringar i kraft i syfte att stärka skyddet mot tvångs- och barnäktenskap. En kriminalisering av brotten äktenskapstvång samt vilseledande till tvångsäktenskapsresa infördes i brottsbalken (1962:700) [cit. BrB]. Möjligheten att erkänna utländska tvångsäktenskap samt utländska fullmaktsäktenskap begränsas till att endast i undantagsfall kunna erkännas för det fall synnerliga skäl föreligger. Kraven på trossamfunden och deras vigselförrättare skärps genom att tillstånd och förordnande inte beviljas för det fall misstanke föreligger angående att vigselliknande ceremonier företas utan någons samtycke. Likaså kan beviljade tillstånd och förordnanden återkallas vid sådana ceremonier som ger upphov till äktenskapsliknande förbindelser. Kammarkollegiets tillsyn över trossamfund och vigselförrättare kommer vidare att vidgas.¹¹

Tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap är begrepp som inte är helt definierade inom forskning. En riktning talar för att det är samma företeelse, en annan talar för att de ska hållas åtskilda och den sista menar på att det rör sig om en gråzon. Det blir då inte så lätt att avgöra

¹¹ Prop. 2013/14:208 Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor s. 19 ff.

vad som utgör ett tvång samt vad som är ett samtycke i samband med ett äktenskaps ingående. Vart slutar ett samtycke och när börjar ett tvång? Hur ska ett tvångsäktenskap definieras? Mot bakgrund av individens fri-och rättigheter samt valfrihet har norsk forskning likställt frihet i samband med ett äktenskaps ingående med att välja en partner utan att föräldrar är inblandade. Sverige som ligger i linje med Norges synsätt, har genom intervjustudier med ungdomar från Sydostasien och svenska kvinnor från Iran påvisat att den subjektiva upplevelsen att välja partner tillsammans med sina föräldrar inte alltid medför en kränkning av den individuella valfriheten. Vad är fri vilja? Hur kontrollerar man ett samtycke? Om någon går med på att gifta sig med någon denne inte valt själv, är det då ett tvångsäktenskap? Vad är det bästa sättet att förhindra enskilda utsätts för tvångsäktenskap?

Frihetsbegreppet blir därmed diffust och gör det svårt att göra skillnad på olika typer av äktenskap. Ska ett äktenskap definieras utifrån den individuella upplevelsen av frihet eller mätas i hur många eller hur mycket andra personer är inblandade i valet av en lämplig partner? Finns det äktenskap som kan uppstå utan att sociala normer är inblandade? Arrangerade äktenskap sker oftast inom den sociala gruppen, så kallad endogami. I Sverige är det inte helt olikt, normen för ett äktenskap är kärleksäktenskap, denna term åsyftar varför och inte hur ett äktenskap ingås. Att göra åtskillnad mellan arrangerade äktenskap och kärleksäktenskap gör att fördomar såsom att ett arrangerat äktenskap inte kan bygga på kärlek.¹² Problematiken och samhällets strävanden att förhindra tvångsäktenskap aktualiserar en rad frågor. 70 000 unga har inte möjligheten att fritt välja vem dem ska gifta sig med. 8 500 unga oroar sig för att bli bortgifta.¹³

1.3 FRÅGESTÄLLNING OCH SYFTE

Den övergripande frågeställningen i denna uppsats är vilka möjligheter svensk rätt ger att förhindra att tvångsäktenskap ingås. Syftet är att utreda och analysera de rättsliga förutsättningarna att skydda enskilda från att gifta sig mot sin vilja. Fokus ligger dels på den civilrättsliga regleringen, äktenskapsbalken (1987:230) [cit. ÄktB], gällande krav för äktenskaps ingående, dvs. vilken kontroll av blivande makars samtycke till giftermål, och dels på den straffrättsliga regleringen, brottsbalken (1962:700) [cit. BrB], gällande kriminalisering av att tvinga någon att ingå äktenskap. Det kan beskrivas som en jämförelse och analys av, å ena sidan juridiskt giltiga äktenskap och frivilliga äktenskap samt, å andra sidan, icke giltiga och kriminaliserade

¹² www.nck.uu.se, sökord: tvångsäktenskap och arrangerat äktenskap, 2015-06-15.

¹³ Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, rapport, *Gift mot sin vilja*, s. 154.

tvångsäktenskap. Uppsatsen behandlar inte frågor kopplat till barnäktenskap utan fokus ligger på vuxna. Inte heller behandlas frågor gällande erkännande av äktenskap ingångna utomlands. Fokus kommer inte att ligga på påföljder utan på brottet som sådant.

1.4 METOD OCH MATERIAL

Uppsatsens frågor kommer att analyseras med utgångspunkt i en rättsdogmatisk metod, dvs. fokus ligger på den rättsliga regleringen, som analyseras med hjälp av rättskällor. Som framgår ligger fokus både på civilrättslig- och straffrättslig reglering. Utöver analys av relevanta bestämmelser i ÄktB och BrB kommer uttalanden i främst förarbeten och doktrin att granskas. Vad gäller ett äktenskaps ingående finns ett fåtal prejudicerande fall från Högsta domstolen [cit. HD] som ger viss ledning till hur gällande rätt på området kan tolkas medan det ifråga om de nyligen införda bestämmelserna i BrB avseende tvångsäktenskap ännu inte prövats i domstol. Utöver de traditionella rättskällorna, dvs. lag, förarbeten, praxis och doktrin, refereras även till vissa andra typer av kunskapskällor såsom rapporter och artiklar. Dessa används inte som en del i analysen av den rättsliga regleringen utan snarare som källor för förekomsten och innebörden av tvångsäktenskap samt den kulturella kontexten kring detta. Skillnaden mellan straff och civilrättslig metod är att civilrätten kan ges en mer ändamålsenlig tolkning medan straffrätten måste tolkas enligt lag.

2 BEGREPP OCH TERMER

2.1 INLEDNING

I detta avsnitt kommer olika typer av äktenskap att beskrivas för att ge läsaren en inblick i olika äktenskapsformer som ger upphov till olika rättsverkningar. De äktenskapsformer som definieras är juridiskt giltiga äktenskap, tvångsäktenskap, arrangerat äktenskap, äktenskap mot den egna viljan samt fullmaktsäktenskap.

2.2 JURIDISKT GILTIGT ÄKTENSKAP

Med ett juridiskt giltigt äktenskap åsyftas ett äktenskap som är giltigt i det land där äktenskapet ingås i enlighet med det landets lag. I Sverige ingås ett juridiskt giltigt äktenskap genom vigsel, ÄktB 4 kap. 1 §.

2.3 TVÅNGSÄKTENSKAP

Vad som definierar ett tvångsäktenskap har inte helt klarlagts inom svensk lagstiftning. Av förarbetena framgår det att tvånget som föranlett äktenskapet ska vara ett straffbart tvång eller utgöra andra kvalificerade påtryckningar för att det ska kunna klassas som ett tvångsäktenskap i lagens mening.¹⁴ I samband med kriminaliseringen av förbud mot tvångsäktenskap omfattas numera även i vissa fall, att någon blir utnyttjad i sin utsatta belägenhet i syfte att denne ska gifta sig, av begreppet tvång. De kvalificerade påtryckningarna kan även omfatta påtryckningar av mildare grad.¹⁵ Den Svenska definitionen av tvångsäktenskap har hämtat ledning från den internationella terminologin som inte heller den är enhetlig. Tvångsäktenskap har i ett sakkunnigutlåtande under en FN-konferens beskrivits som ett äktenskap där det saknas fritt och giltigt samtycke från en av parterna.¹⁶

2.4 ARRANGERAT ÄKTENSKAP

I ett arrangerat äktenskap är det inte bara makarna själva som letar efter en potentiell äktenskapspartner och slutligen väljer sin äktenskapspartner, det anses vara en familj- och eller en släktangelägenhet. Särskilt förekommande är dessa typer av äktenskap i sådana länder där kvinnor och män lever åtskilda. Det arrangerade äktenskapet kan ingås med endera av makarnas fria vilja, bådas eller ingens, definitionen av ett arrangerat äktenskap blir därför tämligen vidsträckt. Positiva påtryckningar kan utgöra löften om förmåner. De negativa påtryckningarna i form av emotionell utpressning är repressalier, hot om utfrysning eller brytande av normer som leder till sådana konsekvenser att en part hellre ingår ett äktenskap mot sin vilja. I många fall vågar inte offret sätta sig emot ett äktenskap som andra ordnat därför att konsekvenser kan leda till tvång om motstånd företas i form av exempelvis våldtäkt. Detta är många exempel på varför ett arrangerat äktenskap ingås. Alla dessa påtryckningar utgör inte straffbara handlingar. Däremot inverkar dem ju självfallet på en persons möjligheter att handla av fri vilja eller av tvång när denne väljer maka eller make. Likväl behöver det inte alltid förhålla sig svart eller vitt. En part behöver inte alltid handla av antingen fri vilja eller tvång, det kan röra sig om något däremellan, en gråzon.¹⁷

I situationer där någon väljer att gifta sig av ekonomiska skäl anses det dock inte vara mot sin

¹⁴ Prop. 2003/04:48 Åtgärder mot barnäktenskap och tvångsäktenskap, s. 55.

¹⁵ Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015, s. 58.

¹⁶ SOU 2012:35 s. 75.

¹⁷ SOU 2012:35 s.82 ff.

vilja. Det ska röra sig om ett reellt utrymme där någon har mycket svårt att säga nej till vad andra önskar och har arrangerat åt denne eller att andra har sådan makt att denne inte vågar göra annat än att gifta sig. Ibland sker iscensatta brudkidnappningar för att blivande makar ska kunna gå emot familjens önsknings om ett äktenskap. I vissa fall är detta mot någons vilja och i andra fall kan det ske i syftet att bevara någons vilja. Gränsdragningen mellan tvång och fri vilja vad gäller arrangerade äktenskap blir därav svårtydlig.¹⁸ Vanligtvis är det makarnas familjer och eller släktingar som utför påtryckningarna och ofta anser de att rätten att utse makarna tillkommit dem på rättfärdigande grunder. Det är lätt att förväxla ett arrangerat äktenskap med ett tvångsäktenskap eftersom att ett arrangerat äktenskap kan utgöras av tvång och därmed utgöra ett tvångsäktenskap. Däremot kan ett arrangerat äktenskap ha ingåtts av fri vilja, vilket gör att vissa arrangerade äktenskap inte automatiskt blir synonyma med ett tvångsäktenskap.¹⁹

2.5 ÄKTENSKAP MOT DEN EGNA VILJAN

Ett äktenskap mot den egna viljan och likartade begrepp ges en vid omfattning. Dessa omfattar alla äktenskapsformer där en av makarna trots att denne egentligen inte har velat ändå ingått ett äktenskap. Det torde omfatta äktenskap som varken kvalificerar till ett tvångsäktenskap eller ett arrangerat äktenskap men likväl är att anse som ett äktenskap mot den egna viljan därför att den fria viljan inte kommit till uttryck vid äktenskapets ingående.²⁰

2.6 FULLMAKTSÄKTENSKAP

Vad som kännetecknar ett fullmaktsäktenskap är att det ingås utan närvaro av de blivande makarna, det vill säga genom ombud. Ett fullmaktsäktenskap ingås på uppdrag av någon annan än makarna själva och sker utan någon rätt för parterna att själva besluta om ett äktenskap med varandra. Formen för ett fullmaktsäktenskap utgörs antingen av en vigselceremoni eller genom att ett äktenskapskontrakt eller likartade dokument undertecknas. Den svenska lagstiftningen tillåter inte att sådana äktenskap ingås då ett juridiskt giltigt äktenskap förutsätter att båda parter är närvarande under vigseln, ÄktB 4 kap. 2 §.²¹

¹⁸ SOU 2012:35 s.82 ff.

¹⁹ Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015, s. 59.

²⁰ Prop. 2013/14:208 s. 20.

²¹ Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, rapport, *Gift mot sin vilja* s. 27.

2.7 SAMMANFATTNING

Det juridiskt giltiga äktenskapet kan betraktas som normen för ett äktenskap i ett land. I Sverige är normen att två personer gifter sig av fri vilja genom vigsel. Tvångsäktenskapet grundas i att någon har blivit tvingad att gifta sig av någon annan och är olagligt. Äktenskapet mot den egna viljan är inte ingånget genom tvång däremot är det inte helt frivilligt. Ett fullmaktsäktenskap ingås genom ombud för makarna och är olagligt i Sverige. Det arrangerade äktenskapet kan grundas i tvång, fri vilja eller både och. Därför kan ett arrangerat äktenskap både utgöra ett tvångsäktenskap samt ett juridiskt giltigt äktenskap. Därför kan ett arrangerat äktenskap utgöra alla dessa typer av äktenskap.

3 CIVILRÄTTSLIGT SKYDD KRAV PÅ FRI VILJA VID ÄKTENSKAPS INGÅENDE

3.1 INLEDNING

Inledningsvis kommer detta avsnitt att behandla bakgrunden till ÄktB i syfte att ge läsaren en förståelse för vilka grundvalar som ÄktB vilar på. Därefter kommer ÄktB att beskrivas i relation till äktenskapet, som föremål för statlig styrning samt vilken rättsverkan bristande rätts-handlingsförmåga ger. Vidare kommer avsnittet att redogöra för vigsel då detta är hur ett äktenskap ingås och där den fria viljan kommer till uttryck. Vigselförrättarens behörighet, roll samt ansvar kommer att diskuteras då denne är den som i praktiken ser till att ett samtycke avkrävs av de blivande makarna. Avslutningsvis sammanfattas de relevanta delarna i detta avsnitt.

3.2 ÄKTENSKAPSBALKENS BAKGRUND OCH GRUNDVALAR

I takt med den samhällsutveckling som skett under 1900-talet har även synen på äktenskapet som institution förändrats. Den tidigare äktenskapslagstiftningen, giftermålsbalken (1920:405) [cit. GB], har därmed genomgått en reform och blivit den lag vi använder oss utav idag ÄktB. Till följd av att svenska regler harmoniserats med internationella regler angående ett äktenskaps ingående och upplösning har ÄktB tillika behövt genomgå förändringar i viss mån.²² Vad ÄktB skulle ge uttryck för var nya moraliska värderingar anpassat till det rådande samhället och fokus skulle i synnerhet läggas på ändringar vid ingående samt upplösning av äktenskapet.²³ Den nya lagen, ÄktB, skulle nu skapa en enhetlig och etisk förhållning till sam-

²² Tottie, Lars, *Giftermål & skilsmässa kommentar till 1973 års ändringar i giftermålsbalken*, P A Norstedts & Söners förlag, Stockholm, 1974, s. 9 ff.

²³ Tottie, Lars, *Giftermål & skilsmässa kommentar till 1973 års ändringar i giftermålsbalken*, P A Norstedts & Söners förlag, Stockholm, 1974, s. 11.

levnaden mellan makarna. Med tanke på hur olika livsåskådningar, kulturer samt andra olikheter människor emellan blev en enhetlig förhållning till samlevnad inte helt lätt att uppnå för lagstiftaren. Därmed var inte sagt att lagstiftaren helt skulle avstå från att skapa de värdegrunder som skulle respektera äktenskapet såsom ett rättsinstitut. Värdegrunderna skulle därför vara av allmän karaktär och lagstiftningen skulle sträva efter att respektera jämställdhet mellan parterna, värna om den som riskerar att bli utnyttjad på grund av att denne befinner sig i en svagare position samt att de olika livsåskådningar människor har respekteras. Det ansågs vara upp till makarna att sätta upp de etiska ramarna som ska utgöra grunden för det materiella innehållet i deras förbindelse.²⁴

Vad som inte går att utläsa ur ÄktB är att den till skillnad från GB tillåter att även samkönade äktenskap ingås, ÄktB:s bestämmelser är således könsneutral. Detta torde befästa att ÄktB:s bestämmelser ska verka för att ligga i linje med den moderniserade synen på äktenskapet som har utvecklats i Sverige.²⁵ ÄktB ska vara neutral och utgår från att människor själva är kapabla att avgöra vilken samlevnadsform som passar dem bäst utifrån sitt sätt att leva. Det svenska samhället består av värdegrunder såsom tolerans gentemot olika livsåskådningar, jämlikhet mellan människor samt jämställdhet mellan könen och detta ska även reflekteras och komma till uttryck i ÄktB.²⁶

3.2.1 Äktenskapsbalkens förhållning till äktenskapet

Vikten av att ett äktenskap skulle ingås på frivillig grund betonades, ett äktenskap skulle ses som en rättshandling som företagits grundad i makarnas fria vilja. Dessutom fyllde frivilligheten inte bara en värdegrund utan även en praktisk funktion, nämligen en förutsättning för att få ingå ett äktenskap, såsom formföreskrift.²⁷ ÄktB skulle ge uttryck för att människor självständigt, baserat på frivillighet ska få leva tillsammans i ett äktenskap där lagen inte ska inta en dömande roll. ÄktB ska således vara neutral i den utsträckning detta är möjligt i förhållande till olika typer av livsåskådningar samt samlevnadsformer. ÄktB:s huvudsakliga uppgift skulle begränsas till att ha en praktisk funktion och med detta avses att vara lösningsorienterad till alla de praktiska problem som kan uppkomma innan, under och efter ett äktenskap. Detta ligger väl i linje med att lagen ska förhålla sig neutral vad gäller de olika samlev-

²⁴ Tottie, Lars, *Giftermål & skilsmässa kommentar till 1973 års ändringar i giftermålsbalken*, P A Norstedts & Söners förlag, Stockholm, 1974, s. 17.

²⁵ Tottie, Lars, äktenskapsbalken (15 februari. 2014, Zeteo), kommentaren till 1 kap. 1 §. Se t.ex. IÄL.

²⁶ NJA II 2009 s. 106 f.

²⁷ Tottie, Lars, *Giftermål & skilsmässa kommentar till 1973 års ändringar i giftermålsbalken*, P A Norstedts & Söners förlag, Stockholm, 1974, s. 19 f.

nadsformer som förekommer i samhället. Lagen ska inte ha till uppgift att ge förmån för en samlevnadsform framför en annan eller att komma med pekpinna.²⁸ Detta synsätt bekräftas även i doktrinen där det har framförts att utgångspunkten till den nya reformerade ÄktB bör vara att lagstiftaren ska förhålla sig neutral till makars samlevnadsform oavsett om människor de facto faktiskt väljer att ingå ett äktenskap eller ej. Det som åsyftas med den nya lagen är att sammanfattningsvis att fylla en praktisk funktion.²⁹

3.2.2 Statlig styrning genom äktenskapshinder och hindersprövning

Vad gäller äktenskapshinder är vissa former av samlevnad mellan makar inte önskvärda, sett ur ett samhällsperspektiv. Skälen till det kan vara såväl sociala, medicinska som andra, vilka gör det starkt motiverat att uppställa förbud mot att ett icke önskvärt äktenskap ingås. Dessa äktenskapshinder är lagstiftarens uttryck att visa på den typ av samlevnad som inte är att föredra eller eftersträvasvärd och därför i vissa fall till och med kan straffbeläggas.³⁰ Äktenskapet utgör ett, mellan makarna, avtal som kännetecknas av en ömsesidig viljeyttring att gemensamt ingå ett äktenskap. Äktenskapet såsom ett rättsinstitut styrs i relation till beslut som tas av myndighet både vid ingåendet- och upphörandet av ett äktenskap. Den frivillighet som råder när parter ska ingå ett äktenskap föreligger i den utsträckning den inte inkräktar på äktenskapshindrens område och då kan bli föremål för statlig styrning. Den statliga styrningen motiveras av tidigare nämnda sociala och hänsyn samt arvsbiologiska argument.³¹ I och med GB:s förändring till ÄktB avskaffades psykisk störning såsom ett äktenskapshinder. Det som föranledde borttagandet var att det rent praktiskt inte gick att styra människor som led av psykisk störning från att varken ingå äktenskap eller att skaffa barn. Då det inte alltid är säkert att sjukdomar ärvs sågs det som ett alltför omfattande ingripande på individen från statens sida. Därtill poängterades den positiva effekt som ett äktenskap och barn faktiskt kan medföra på en person som lider av mental ohälsa. Vid en proportionalitetsbedömning konstaterades det att det inte fanns tillräckligt starka skäl att diskriminera människor som är psykiskt sjuka. Äktenskapshindret vad gäller att ett samtycke erfordras från en förmyndare när en omyndig-

²⁸ Tottie, Lars, *Giftermål & skilsmässa kommentar till 1973 års ändringar i giftermålsbalken*, P A Norstedts & Söners förlag, Stockholm, 1974, s. 22 f.

²⁹ Agell, Anders & Brattström, Margareta, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 5 u., Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala, 2011, s. 23.

³⁰ Tottie, Lars, *Giftermål & skilsmässa kommentar till 1973 års ändringar i giftermålsbalken*, P A Norstedts & Söners förlag, Stockholm, 1974, s. 25. Agell, Anders & Brattström, Margareta, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 5 u., Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala, 2011, s. 28 f.

³¹ Agell, Anders & Brattström, Margareta, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 5 u., Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala, 2011, s. 28.

förklarad avser att ingå ett äktenskap togs även det bort i ÄktB enligt samma grunder som motiverade att psykisk störning avskaffades som äktenskapshinder.³²

Hindersprövningen sker hos Skatteverket och det ställs inga krav på formföreskrifter, de blivande makarna kan därför välja huruvida de vill göra prövningen antingen muntligt eller skriftligt. En hinderprövning ska ske innan ett äktenskap ska ingås, vilken på begäran av parterna då utförs av skatteverket. Skatteverket som myndighet ska sedermera dokumentera hinderprövningen enligt den förvaltningsrättsliga principen om dokumentationsskyldighet. Förvaltningslag (1986:223) [cit. FL] 15 §. Syftet med att göra en hinderprövning är att se om parterna är behöriga att ingå äktenskap och om det föreligger sådana grunder som omöjliggör att ett juridiskt giltigt äktenskap kan komma till stånd.³³

3.2.3 Rättsverkning av bristande rättshandlingsförmåga

Tidigare har en ogiltigförklaring varit möjlig enligt svensk rätt, äktenskapet kunde då leda till återgång om äktenskapet hade ingåtts trots antingen äktenskapshinder eller materiell brist i partsviljan. Den dåvarande äktenskapslagstiftningen, GB, tillät återgång vad gällde en materiell brist om det grundade sig i brist på rättshandlingsförmåga under vigseln. Det kunde då röra sig om att någon av misstag vigt sig med någon annan än den tilltänkte parten utan att ha velat eller blivit vilseledd till att gifta sig. I samband med reformen från GB till ÄktB avskaffades möjligheten till återgång. Nu finns istället för att ogiltigförklara äktenskapet möjligheten i ÄktB att upplösa ett äktenskap omedelbart utan betänketid till följd av bristande rättshandlingsförmåga. Konsekvenser av avskaffandet av äktenskapsåtergång kan i vissa fall leda till orimliga rättsverkningar, särskilt då en make eller maka avlider och har brustit i sin rättshandlingsförmåga vid vigseln. Det har funnits fall då en part varit senildement och ingått äktenskap med en person som efter den avlidnes död gjort anspråk på den avlidnes förmögenhet utan att förvaltaren eller anhöriga kan göra något.³⁴

3.3 VIGSEL

Ett äktenskap ingås genom en vigselakt tillsammans med minst två personer som ska vittna, dessa kan antingen tillhöra familjen eller vara utomstående, detta framgår av portalparagrafen i 4 kap. Att en vigsel sker i avsaknad av två vittnen gör inte själva vigseln i sig ogiltig. Vig-

³² Agell, Anders & Brattström, Margareta, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 5 u., Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala, 2011, s. 31 f.

³³ Tottie, Lars, äktenskapsbalken (15 februari. 2014, Zeteo), kommentaren till 3 kap. 1 § st. 1 och st. 2.

³⁴ Agell, Anders & Brattström, Margareta, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 5 u., Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala, 2011, s. 37.

sels manifestation av att det rör sig om en offentlig förrättning är för att påvisa att det krävs ett seriöst deltagande från de som avser att ingå ett äktenskap.³⁵ Av ÄktB 4 kap. 2 § följer att de som ingår äktenskap ska båda vara närvarande samtidigt vid vigseln. De ska var för sig på fråga av vigselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigselförrättaren ska därefter förklara att de är makar. Har det inte gått till så som anges i ÄktB 4 kap. 2 § st. s. 1 eller var inte vigselförrättaren behörig att förrätta vigseln, är förrättningen ogiltig som vigsel. En förrättning som enligt ÄktB 4 kap. 2 § st. 2 är ogiltig som vigsel får godkännas av regeringen, om det finns synnerliga skäl, ÄktB 4 kap. 2 § st. 3. Ärendet får endast tas upp av en av dem som avsett att ingå äktenskap eller, om en av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne.

I det första stycket uppräknas de tre moment som är grundläggande för en vigsel. De blivande makarna ska närvara samtidigt, samtycka till äktenskapet på fråga av vigselförrättaren samt att vigselförrättaren därefter förklarar parterna makar. Samtidig närvaro ställer krav på att parterna själva faktiskt måste närvara under vigseln och det är därför inte möjligt att ett ombud representerar en part såsom i ett fullmaktsäktenskap. I och med att den svenska synen på ett äktenskap vilar på frivillighet samt karaktäriseras av en offentlig förrättning torde lagstiftaren även i detta avseende värna om människors egen vilja att gifta sig och att demonstrera detta genom att fysiskt närvara under sin vigsel. Samtyckeskravet i paragrafen får inte innehålla villkor eller förbehåll, genom detta krav underlättas det att tydliggöra huruvida någon faktiskt vill gifta sig eller inte. Till skillnad från svensk kultur är det i många andra kulturer inte bara en fråga om vad de två människorna som ska ingå äktenskapet vill. Det kan röra sig om tradition, familj samt många andra anledningar till att andra människor har något att yttra och samtycka till innan ett äktenskap mellan två människor ingås.³⁶

Jakandet som makarna avyttrar under vigseln innebär att de avger sin viljeyttring och därmed samtycker till att gemensamt ingå ett äktenskap. Genom att vigselförrättaren förklarar paret till makar har de ingått ett äktenskap, detta utgör således formen för en giltig vigsel. Deras individuella samtycke ska komma till uttryck under vigseln, därtill ska vigselförrättaren uppfylla behörighetskraven och det ska inte finns några hinder mot att ett äktenskap ingås. Trots att viljeyttringen är en av förutsättningarna för att kunna ingå ett äktenskap, blir ett äktenskap först giltigt och ges verkan enligt lag i och med det skrivna avtalet. Således måste viljeyttring-

³⁵ Tottie, Lars, äktenskapsbalken (15 februari. 2014, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 1 §.

³⁶ Tottie, Lars, äktenskapsbalken (15 februari. 2014, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 2 § st.1.

en komma till uttryck genom att ett äktenskapsavtal upprättas för att ett äktenskap ska anses bli giltigt enligt lag.³⁷

3.4 OGILTIG VIGSEL

I ÄktB 4 kap. 2 § st. 2 anges att vigselförrättaren ska vara behörig att utföra vigseln och är vigselförrättaren inte medlem i Svenska kyrkan ska denne uppfylla kriterierna för att få anses vara behörig såsom vigselförrättare enligt ÄktB 4 kap. 3 §. Konsekvensen av att en obehörig vigselförrättare utför en vigsel blir att äktenskapet inte anses giltigt. Detta eftersom att det brister i ett utav de grundläggande momenten som erfordras för att ingå ett juridiskt giltigt äktenskap. Äktenskapet blir då att betrakta som en nullitet, en ogiltighet utan någon rättsverkan. En e contrariotolkning torde då ge att andra formfel, såsom att parterna försummat hindersprövningen, avsaknad av vittnen eller att vigselförrättaren inte följt föreskrifter såsom denne bort, inte får äktenskapsrättsliga verkningar och därmed leder till en giltig vigsel. Skälen som ligger till grund för att endast i undantagsfall ogiltigförklara en vigsel är lagstiftarens motvilja att upplösa ett äktenskap som har ingåtts och består i annat än de fall där ett äktenskap inte rimligen bör få giltigförklaras. I de fall där parterna har saknat den rättsliga handlingsförmåga som krävs vid vigseln, ska detta inte få ligga till grund för att upplösa ett bestående äktenskap på grund av den bristande rättshandlingsförmågan vid vigseln.³⁸

Denna uppfattning torde anses befast i praxis då det har diskuterats i vilken mån en bristande rättshandlingsförmåga kan utgöra grund för att kunna ogiltigförklara en vigsel. HD har i NJA 2010 s. 648, s. 660 uttalat att det utrymme som förekommer för att kunna ogiltigförklara en vigsel är ytterst begränsat. I de fall där äktenskapsviljan innehar en sådan brist att det är uppenbart att ett samtycke inte kan anses ha förelegat överhuvudtaget fastän att parten under vigseln samtyckt till att ingå ett äktenskap är det möjligt att ogiltigförklara en vigsel.

I ÄktB 4 kap. 2 § st. 3 framgår det att regeringen genom en dispensmöjlighet kan godkänna en vigsel i mycket sällsynta fall. Det rör sig således om undantagsfall när regeringen godkänner vigslar som genomförts på grund av formfel. Detta säkerställer möjligheten för makar som upptäcker formfel, efter att det gått lång tid, att bekräfta vigseln och ”rätta till” utan att behöva göra om allt igen. Den kommitté som sammansatts för att införa dispensstycket anförde att det

³⁷ Agell, Anders & Brattström, Margareta, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 5 u., Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala, 2011, s. 34 ff.

³⁸ Prop. 1973:32, Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m.m., s.139. Tottie, Lars, äktenskapsbalken (15 februari. 2014, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 2 § st. 2.

särskilt ska beaktas huruvida någondera av makarna haft viljan att faktiskt ingå äktenskapet eller om någondera befunnit sig i ett sådant tillstånd att denne inte insåg vad en vigsel såsom handling faktiskt innebar. Vidare anförde kommittén att med sällsynta fall avses endast de fall där formfel uppkommit till följd av rent förbiseende under vigselförrättningen. Sådana typer av formfel utgörs av exempelvis, bristande samtycke då det emellanåt utförs flera vigslar vid ett enstaka tillfälle och vigselförrättaren missat att avkräva samtycke av de blivande makarna. Det kan även röra sig om situationer där parterna inte fått tillräcklig information av vigselförrättaren för att kunna genomföra vigseln. I vissa fall har vigselförrättaren inte innehaft den behörighet som krävs för att kunna utföra vigseln.³⁹

Av förarbeten framgår det att vad som avses med undantagsfallen är sådana fall då parterna i god tro trots att vigseln varit giltig trots formfel till följd av ett rent förbiseende vid vigselförrättningen. Det ska då undantagsvis finnas en möjlighet för regeringen att godkänna en sådan vigsel i efterhand och äktenskapet ses då som giltigt från det att vigseln genomfördes. Äktenskapets rättsliga verkan blir då *ex tunc*. Detta innebär att vigseln blir giltig retroaktivt, från början och inte den dagen då regeringen godkänner vigseln.⁴⁰ Detta har motiverats av den särskilda situation som uppstår när en av parterna har avlidit och då självfallet inte kan göra om och ”rätta till” formfelet som uppstått under vigseln. Det skulle sedermera leda till att ett bestående äktenskap behöver upplösas, vilket skulle bli oerhört betungande för parterna samt ligger i linje med förarbetena till ÄktB. Trots att vigseln är en förutsättning för att ett äktenskap ska bli juridiskt giltigt vilar äktenskapet på avtalsrättsliga grunder. Det betyder att även sådana materiella brister såsom innehåll i en parts samtycke, partsviljan, i vissa fall kan fränkännas rättsverkan, trots att ett formellt samtycke faktiskt har avgivits. Även om staten genom vigseln styr de yttre formella ramarna är det parterna som styr de inre informella ramarna.⁴¹

Vad gäller att ogiltigförklara ett tvångsäktenskap som har ingåtts i Sverige finns istället för att ogiltigförklara möjligheten att upplösa ett äktenskap med omedelbar verkan, ÄktB 5 kap. 5 §. Att inte erkänna sådana äktenskap ingångna i Sverige skapar minst sagt en partikulär situation av rättsläget. Det har funnits fall där en kvinna har tvingats

³⁹ SOU 1964:35 Äktenskapsrätt. Förslag av familjerättskommittén. II Motiv. s. 100., och Tottie, Lars, äktenskapsbalken (15 februari. 2014, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 2 § st. 3.

⁴⁰ Prop. 1968:136 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken s. 82 f.

⁴¹ Agell, Anders & Brattström, Margareta, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 5 u., Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala, 2011, s 36.

att ingå ett äktenskap till följd av att hon tvingats samtycka till äktenskapet under vigseln. Enligt den katolska kyrkans domstol ansåg hennes partsvilja ha brustit i så pass stor utsträckning att äktenskapet ansågs vara ogiltigt. När hon sedermera ville fastställa det ogiltiga äktenskapet i allmän domstol ansåg både tingsrätten och hovrätten att talan var ogrundad och därför ogiltigförklarades inte äktenskapet. Kvinnan anförde att hon inte ville att det formellt sett skulle synas att hon varit gift och ständigt behöva påminnas om att hon tvingats in i detta.⁴²

3.5 VIGSELFÖRRÄTTARENS BEHÖRIGHET OCH ROLL

Vad gäller vigsel enligt ÄktB avses både kyrklig och borgerlig vigsel, behörigheten för en vigselförrättare omfattar följaktligen både den kyrkliga såväl som den borgerliga vigseln.⁴³ ÄktB 4 kap. 3 § uppställer det formella kravet som gör en vigselförrättare behörig att viga två personer. Vigselförrättaren får ett så kallat förordnande som utfärdas av Kammarkollegiet i enlighet med lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund 1-2 §§. Behörigheten är inte ett generellt tillstånd för samfundet utan det är ett individuellt tillstånd. Det möjliggör även för andra personer att vara vigselförrättare än enbart präster inom Svenska kyrkan eller andra befattningshavare i andra trossamfund. Vigselförrättarens roll är att se till att en hindersprövning utförs såsom föreskrivs i ÄktB 4 kap. 5 §, se till att vigseln såsom offentlig förrättning utförs i enlighet med ÄktB 4 kap. 2 § och ÄktB 4 kap. 6 §, samt att makarnas äktenskap blir registrerat såsom det ska enligt ÄktB 4 kap. 3 §.⁴⁴ I sin roll som vigselförrättare är han eller hon tilldelad sin tjänst genom staten via myndighetsdelegation. Således genomför vigselförrättaren vigseln i sin myndighetsutövning och de fel eller försummelse som vigselförrättaren åsamlar svarar staten för enligt skadeståndslagen (1972:207) [cit. SkL] 3 kap. 2 §. Vigselförrättaren själv svarar däremot för tjänstefel i enlighet med BrB 20 kap. 1 §.⁴⁵

I förarbeten har det påpekats att vigselförrättaren rimligen torde agera mer som en förvaltningsmyndighet snarare än att denne endast utför förvaltningsrättsliga uppgifter i sin myndighetsutövning. Vidare framfördes att för det fall jävssituationer uppkommer på myndigheter, vilket torde höra till vanligheterna, bör inte vikt läggas vid fall där det rör

⁴² Agell, Anders & Brattström, Margareta, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 5 u., Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala, 2011, s. 37 f.

⁴³ Agell, Anders & Brattström, Margareta, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 5 u., Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala, 2011, s. 32.

⁴⁴ Tottie, Lars, äktenskapsbalken (15 februari. 2014, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 3 §.

⁴⁵ Tottie, Lars, äktenskapsbalken (15 februari. 2014, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 3 §.

sig om jäv som inte har någon större praktisk betydelse. Att ett barn blir vigd av sin förälder bör inte kunna anses vara en sådan situation där jäv skulle kunna uppkomma och faller således inom ramen för när jäv inte har någon större praktisk betydelse.⁴⁶ FL är den lag som tillämpas supplementärt till ÄktB såvida det inte finns andra bestämmelser som har företräde, *lex specialis*. Vad gäller jävsituationer som nyss nämnts regleras detta i FL 11 § sista st., att det från jäv ska bortses när frågan om opartiskhet uppenbarligen saknar betydelse. Av förarbeten har det konstaterats att en vigsel får anses tillhöra den kategorin av rutinbetonade ärenden som omfattas av just detta undantag i FL.⁴⁷

3.6 VIGSELFÖRRÄTTARENS ANSVAR FÖR SAMTYCKE ENLIGT PRAXIS

I NJA 2010 s. 648, i p. 1-3, anförde HD att vad gäller att ålägga en vigselförrättare ansvar för tjänstefel i sin myndighetsutövning vid tvivel av huruvida rättshandlingsförmågan hos makarna att samtycka till att ingå äktenskap inte är helt utrett. Vad som har anförts är att en ogiltighet av ett äktenskap till följd av att ett samtycke brister vid vigseln inte kan omfatta alla typer av brister i samtycket. Att upplösa ett bestående äktenskap menar HD som befäster den ståndpunkt som förarbetena intagit till följd av formfel endast får ske om det föreligger synnerliga skäl. I NJA 1994 s. 108 konstateras möjligheten att vigselförrättaren i sin myndighetsutövning kan ådömas ansvar för tjänstefel i dennes myndighetsutövning. Vidare instämmer HD i NJA 2010 s. 648 vad gäller att vigselförrättaren torde vara att anse som en förvaltningsmyndighet snarare än att endast utföra förvaltningsrättsliga myndighetsuppgifter, det framgår dock inte helt tydligt när vigselförrättaren agerar som och är att anse såsom förvaltningsmyndighet.

Vidare diskuterar HD att samtycket ska grundas i en parts äktenskapsvilja. Ett samtycke som brister i grundläggande mån eller att partens rättshandlingsförmåga är att anses som att denne inte förstår innebörden av att denne ska ingå ett äktenskap eller till synes inte handlar av fri vilja, bör bedömas vara obehörig att ingå ett äktenskap som medför lagliga rättsverkningar. Sådana äktenskap torde anses medföra att de saknar rättsverkan. Vigselförrättarens uppfattning om ett giltigt samtycke föreligger eller ej torde inte vara det som ska läggas till grund för bedömningen. HD menar att för det fall vigselförrättaren är medveten om en parts bristande rättshandlingsförmåga, blir detta i så fall en formell brist och kan då bli föremål för bevisning. För den som påstår att sådana brister har

⁴⁶ SOU 1964:27 Äktenskapsrätt. Förslag av familjerättskommittén. I Författningstext s. 139.

⁴⁷ Tottie, Lars, äktenskapsbalken (15 februari. 2014, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 3 §.

varit för handen ska, i enlighet med påståendedoktrinen i avtalsrätten, bära bevisbördan för att något samtycke existerar. Kretsen för personer vid eventuella förhör bör begränsas till de som närvarat under vigseln.

I NJA 1994 s. 108 konstateras möjligheten att vigselförrättaren i sin myndighetsutövning kan ådömas ansvar för tjänstefel i dennes myndighetsutövning. Vad gäller en prästens ansvar såsom tjänstefel för att ha vigt en person som är senildement konstaterades i NJA 1994 s. 108 att prästen, som i det aktuella fallet hade övervägt de tvivel som rådde vad gäller den senildementas förmåga att inse vad en vigsel innebar, inte kunde anses varit så pass oaktsam att ett straffansvar torde föranledas. HD betonade att det ska utgöra mycket starka skäl för att ålägga en vigselförrättare straffansvar i de fall en part saknar rättshandlingsförmåga och därmed vägra att viga någon. Trots att det som i detta fall fanns utrymme för tvivel, ansågs prästen inte vara oaktsam då hon hade gjort en noggrann övervägning och bedömt att parten var tillräckligt insiktsfull för att förstå inbördan av en vigsel.

Däremot anförde en skiljaktig i målet att den insikt som kunde läggas prästen till last i detta fall var ett utlåtande från en läkare angående presenil demens. Detta tyder på att prästen haft insikt om att parten saknat rättshandlingsförmåga och därefter beslutat sig att viga denna, inte kan ses som oaktsam eller undgå ansvar för tjänstefel.

En annan skiljaktig menade istället att prästen uppsåtligen åsidosatt vad som gällt i sin roll som vigselförrättare och konstaterar det otydliga rättsläge som ligger för handen när det kommer till att bedöma det ansvar som en vigselförrättare kan ådömas för när denne ska viga sinnessjuka och sinnesslöa personer. Det finns således inga riktlinjer för vad som rimligen bör krävas av en vigselförrättare i dennes bedömning vad gäller fri vilja och insikt när det rör sinnessjuka personer. Dock ansåg den skiljaktige att då prästen gjort efterforskningar i partens rättshandlingsförmåga samt att äktenskapet inte orsakat någon större skada torde verka förmildrande för prästens ansvar.

Däremot har en präst i NJA 1972 s. 612, på s. 613 ff blivit ådömd ansvar, på grund av att denne vägrat att viga en frånskild då det stred mot prästens ideologi. Grunden därtill menade Häradsrätten (dåvarande Tingsrätt), var att i de fall det inte föreligger något äktenskapshinder föreligger inga skäl i vart fall inte sådana som utgörs av teologiska

grunder som i fallet att vägra viga någon. Genom att åsidosätta sin uppgift som vigselförrättare av en borgerlig vigsel kan en präst således inte undgå ansvar för tjänstefel. Det anfördes dock att det i vissa fall kan uppkomma situationer där en prästs ideologi kolliderar med dennes plikt som vigselförrättare.

3.7 SAMMANFATTNING

Ett juridiskt giltigt äktenskap ingås genom vigsel där den fria viljan kommer till uttryck. ÄktB vilar på grundvalar såsom, tolerans, jämställdhet vilka alla utgör grunden för den fria viljan. ÄktB ska inta en neutral roll i förhållande till en persons fria val att välja vilken samlevnadsform som passar denne bäst, såvida inte hinder föreligger för att ett äktenskap ska kunna ingås. Vigseln konstituerar äktenskapet och vigselförrättaren är den som ska se till att ett samtycke, uttryck för den fria viljan, avkrävs. Vad gäller vigselförrättarens krav, ansvar och bedömningsförmåga vad gäller den fria viljan befinns rättsläget säreget. I ytterst begränsade fall kan bristande rättshandlingsförmåga utgöra grund för att ålägga en vigselförrättare straffansvar för de fall den fria viljan uppenbarligen inte existerat hos en person. I vilken mån avsaknad av fri vilja vid ett äktenskaps ingående leder till att äktenskapet förklaras ogiltigt får tillkommande praxis på området tjäna som vägledning.

4 STRAFFRÄTTSLIGT SKYDD KRIMINALISERING AV TVÅNGSÄKTENSKAP

4.1 INLEDNING

I detta avsnitt kommer motiven till kriminaliseringen av tvångsäktenskap till en början att redogöras för. Det är viktigt att läsaren förstår varför det är ett problem med tvångsäktenskap och hur problemet enligt lag bör angripas. Därefter kommer en genomgång av hur de nyttillkomna brotten äktenskapstvång samt vilseledande till tvångsäktenskapsresa BrB 4 kap. 4 c och 4 d §§ bör tolkas mot bakgrund av dess förarbeten. Avslutningsvis sammanfattas de centrala delarna.

4.2 MOTIV TILL KRIMINALISERING AV PROBLEMET TVÅNGSÄKTENSKAP

Under 2011 uppskattades det att minst sexton personer hölls kvar i utlandet mot sin vilja i syfte att bli bortgifta. En nittonårig kvinna mördades efter att först ha blivit bortgift utomlands och sedermera återvänt till Sverige genom flykt. Det är just sådana livsöden som vittnar om

en problematik med tvångsäktenskap i Sverige och som kräver ett starkare skydd genom lagstiftning.⁴⁸

Omfattningen av problemet med tvångsäktenskap samt äktenskap mot den egna viljan är av tydliga skäl svår att kartlägga, troligtvis är mörkertalet större än det som uppdagas. Sådana äktenskap ingår i ett större sammanhang där problematiken ligger i att människor lever i en miljö där de har begränsade möjligheter att välja partner i Sverige. De drabbade utsätts således för en allvarlig kränkning och ett stort ingrepp gentemot den personliga integriteten och friheten. Propositionen till den nya lagen innefattar lagändringar som omfattar svenska juridiskt giltiga äktenskap, utländska juridiskt giltiga äktenskap samt äktenskapsliknande förbindelser. Förslagen riktar sig till tvångsäktenskap som har tillkommit genom olaga tvång eller utnyttjande av offrets situation. I samband med lagändringarna ska skyddet mot att tvångsäktenskap ingås, genom i synnerhet myndighetsinsatser, stärkas och motiveras.⁴⁹

4.2.1 Förhållning till problemet

Det har visat sig att det mellan tvångsäktenskap ofta finns en koppling till hedersrelaterat våld och förtryck samt att flertalet av de människor som är oroliga för att bli bortgifta eller förlovade mot sin vilja har utländsk bakgrund. Därmed är inte sagt att detta faktum ska användas som en utgångspunkt eller en förutfattad mening om att det alltid förhåller sig som så, utan mer som en insikt i hur problemet torde angripas. Utgångspunkten ska istället vara de individuella rättigheter som tillkommer var och en oavsett religion, kultur och tradition. Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, Förenta nationernas konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor samt Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna ska tjäna som riktlinjer för att trygga och skydda de personer som riskerar att bli utsatta för ett tvångsäktenskap.

I förarbetena till den nya lagen om förbud mot tvångsäktenskap har vikten av att öka kunskapen om tvångsäktenskap poängterats. Vid kriminaliseringen av tvångsäktenskap belystes att åtgärder parallellt med en lagstiftning måste vidtas i syfte att säkra och förbättra myndigheternas arbete mot tvångsäktenskap. Farhågor gällande denna lagstiftning rörande minoritetsgrupper innefattandes dess traditioner, har varit att dessa riskerar att bli än mer drabbade av samhällets fördomar gentemot dem. Utrymmet för stigmatisering möjliggörs då redan exi-

⁴⁸ Se Regeringens Skr. 2009/10:229, *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja*, s.6 ff., och SOU 2012:35 s. 21-25.

⁴⁹ A.a.

sterande fördomar bekräftas. Proportionalitetsprincipen innebär att en intresseavvägning ska göras mellan åtgärderna som behöver vidtas för att nå ändamålet samt att dessa åtgärder inte får gå utöver för vad som är ändamålsenligt i sådana fall bör inte åtgärden företagas. Vid en bedömning enligt denna princip utgjorde det inte ett tillräckligt starkt skäl att avstå från att lagstifta om förbud mot tvångsäktenskap. Vidare framhölls att fokus istället torde riktas mot de enskilda individernas livsöden som drabbas av att det inte existerar något skydd i lagen, särskilt då det i synnerhet drabbar flickor och kvinnor mest. Det är därför viktigt att lagstiftaren tydligt säger ifrån när det kommer till företeelser som inte bör tolereras i det svenska samhället.⁵⁰

4.2.2 Stärkt skydd mot tvångsäktenskap

Som ett led i syftet att stärka skyddet mot tvångsäktenskap föreslog regeringen straffrättsliga lagändringar som tidigare nämnts. Brotten skulle komma att bestå i att någon genom olaga tvång, BrB 4 kap. 4 § eller utnyttjande av utsatt belägenhet, BrB 4 kap. 1 a §, förmår en annan person att gifta sig eller ingå en äktenskapsliknande förbindelse. Förberedande gärningar såsom förberedelse och försök till äktenskapstvång skulle även de kriminaliseras och blev då straffbara genom införandet av det nya brottet, vilseledande till tvångsäktenskapsresa.⁵¹

Tvångsäktenskap ska inte tolereras och svensk rätt ger uttryck för att det inte är önskvärt. I nuvarande regelverk förekommer det alltför stora brister för att på ett effektivt sätt motverka att tvångsäktenskap ingås. Genom civil-och straffrättsliga åtgärder strävar regeringen efter att stärka skyddet mot sådana äktenskap. Definitionen tvångsäktenskap syftar både på ett äktenskap som har ingåtts genom straffbart tvång och sådana äktenskap som har ingåtts efter andra kvalificerade påtryckningar. De nya brotten, tar sikte på olaga tvång samt utnyttjande av någons utsatta belägenhet.⁵² De nya brotten behövs för att det vid ingåendet av ett äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelser föregås handlingar som i sig är straffbara. De nya brotten har för avsikt att verka allmänpreventivt, normerande samt i avskräckande syfte. Vid sidan om regleringen på det civilrättsliga området som reglerar äktenskapet såsom en juridisk giltig institution krävs även ett hot om straff, det i sin tur kan leda till att denna lag gör det lättare för anhöriga att stå emot påtryckningar.⁵³

⁵⁰ Se Regeringens Skr. 2009/10:229, *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja*, s. 21-25.

⁵¹ Prop. 2013/14:208 s. 1.

⁵² Prop. 2013/14:208 s. 21.

⁵³ Prop. 2013/14:208 s. 45 f.

4.2.3 Skäl för och emot kriminaliseringen

Ett tvångsäktenskap omfattas av bestämmelsen olaga tvång och är därmed redan straffbart. Sverige behöver därmed inte införa en ny bestämmelse i detta avseende. Det är dock nödvändigt i syfte att kunna tillträda Europarådets konvention om våld mot kvinnor. Det som talar för införandet av förbud mot äktenskapstvång är just det särskilda fallet där det olaga tvånget avser äktenskap och äktenskapsliknande förbindelser. Lagrådet menar däremot som framgår av lagmotiven att bestämmelsen om olaga tvång täcker fler fall av situationer där någon tvingas att ingå ett äktenskap än vad den nya bestämmelsen kommer att göra.⁵⁴ I och med den nya kriminaliseringen blir äktenskapstvång en kvalificerad form av olaga tvång och i de fall där tvånget inte avser ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse per definition i lagens mening bedöms det som olaga tvång. Olaga tvång torde därmed fungera som ett supplement för det fall äktenskapstvång eller vilseledande till äktenskapstvång inte omfattar den situation som ska bedömas.⁵⁵

Fördelar med den nya bestämmelsen är att den underlättar införlivandet av konventionens bestämmelser om försök till tvångsäktenskap. Det starkaste skälet till att vidga det straffbara området för tvång vid ingående av ett äktenskap är framförallt att det finns gärningar som är att likställa med tvång även om de inte uppfyller rekvisiten för att omfattas av olaga tvång. Det nyss nämnda är viktigt, då det kan finnas olika typer av tvång som kan förmå, framförallt yngre personer, att ingå ett äktenskap mot sin vilja.⁵⁶

Att särskilja äktenskapstvång från olaga tvång möjliggör utrymmet för att införa högre straffskala än för den som gäller för olaga tvång. Det är viktigt att äktenskapstvång får en högre straffskala då det innebär allvarigare konsekvenser för individen i jämförelse med andra situationer där olaga tvång föreligger. Genom att införa den nya bestämmelsen ges också en signal till potentiella offer och förövare. Familjer kan bli hjälpta i att stå emot påtryckningar från andra att gifta bort någon inom familjen eller släkten. Eftersom att äktenskapet som institut erkänns och giltigförklaras i enlighet med de civilrättsliga reglerna och regleringen för erkännande av utländska äktenskap kan det tänkas uppkomma kollisioner mellan de olika reglerna. Konklusionen blev sedermera att ingen av dessa regleringar på något sätt främjar, vill främja tvångsäktenskap eller på annat sätt giltigförklarar sådana äktenskap och därför

⁵⁴ Prop. 2013/14:208 s. 50 f., SOU 2008:41 Människohandel och barnäktenskap- ett förstärkt straffrättsligt skydds, s. 196 ff.

⁵⁵ A.a.

⁵⁶ A.a.

behöver inte frågan om en kollision av olika intressen mellan civil- och straffrätten befaras.⁵⁷

Ett skäl som har talat emot den nya lagen är att de som ligger i farozonen för att utsättas eller redan har utsatts för ett tvångsäktenskap inte kommer att våga berätta om det, då deras familjer riskerar att straffas således kan det bli svårt att tvångsäktenskap i vissa fall uppdagas. I Norge där en motsvarighet till den svenska bestämmelsen har införts har inte sådana effekter kunnat påvisas, effekten har istället blivit att fler fall har rapporterats. Då fördelarna med att införa denna bestämmelse tydligt överväger nackdelarna, inte minst då det straffbara området för olaga tvång vidgas samt att det strängare straffet möjliggörs, har lagstiftaren valt att kriminalisera äktenskapstvång.⁵⁸

4.3 FÖRBUD MOT TVÅNGSÄKTENSKAP

Den som genom olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet förmår en person att ingå ett äktenskap som är giltigt i den stat där det ingås, i den stat enligt vars lag det ingås eller i en stat i vilken minst en av makarna är medborgare eller har hemvist döms för äktenskapstvång till fängelse i högst fyra år.

Detsamma gäller den som på sätt som anges i första stycket förmår någon att ingå en äktenskapsliknande förbindelse, om den ingås enligt regler som gäller inom en grupp och som gäller inom en grupp och som

1. innebär att parterna betraktas som makar och anses ha rättigheter eller skyldigheter i förhållande till varandra, och
2. innefattar frågan om upplösning av förbindelsen

BrB 4 kap. 4 c § tar sikte på både giltiga äktenskap samt äktenskapsliknande förbindelser. Med äktenskap enligt bestämmelsen avses sådana som är giltiga i den stat där äktenskapet ingås samt enligt den statens lag eller äktenskap där en av makarna antingen har anknytning till eller hemvist i en stat. Med äktenskapsliknande förbindelser förstås ett äktenskapsliknande avtal i en viss grupp där parterna betraktas såsom makar och därmed anses ha både rättigheter och skyldigheter gentemot varandra i vissa avseenden. Det ska även finnas någon sorts reglering över hur äktenskapet ingås samt upplöses. Att äktenskapet eller förbindelsen är ingånget i

⁵⁷ Prop. 2013/14:208, s. 50 f.

⁵⁸ A.a.

utlandet eller i Sverige har ingen betydelse så länge den uppfyller de rekvisit som gör bestämmelsen tillämplig.⁵⁹

Det första stycket tar sikte på att någon förmår en annan person, antingen genom olaga tvång eller genom utnyttjande av utsatt belägenhet, att ingå ett juridiskt giltigt äktenskap och i det andra stycket breddas straffansvaret till att även omfatta de situationer där någon förmår en annan person att ingå en äktenskapsliknande förbindelse. I det första stycket anges två sätt på vilka äktenskapstvång kan uppkomma, genom tvång (tvångsfallet) eller utnyttjande av utsatt belägenhet (utnyttjandefallet). Innebörden av att förmå någon till att gifta sig förutsätter att tvånget eller utnyttjandet (gärningen) leder till att ett äktenskap ingås (effekten), således krävs kausalitet mellan gärningen och effekten för att detta rekvisit ska vara uppfyllt. Vidare ska offret ingå ett äktenskap gentemot den egna viljan för att ett straffansvar ska kunna aktualiseras.⁶⁰

4.3.1 Rekvisitetet olaga tvång

Vad gäller begreppet tvång är det de tvångsmedel som uppräknas i bestämmelsen om olaga tvång, BrB 4 kap. 4 §, är utgångspunkten för tolkningen. De handlingar som utgör olaga tvång omfattas även de i bestämmelsen om äktenskapstvång. I BrB 4 kap. 4 § i st. 1 men. 1 anges handlingar såsom misshandel eller annars med våld eller hot om brottslig gärning tvinga någon annan att göra, tåla eller underlåta något. I andra meningen kan olaga tvång vidare bestå av tvång genom hot att åtala eller ange någon annan för brott eller att lämna menligt meddelande om någon annan, förutsatt att tvånget är otillbörligt och har som verkan att någon tvingas göra, tåla eller underlåta något. Vidare behöver våld inte bara innebära våld mot person, misshandel eller andra lindrigare former av våld. Våldet behöver inte ha varit av större kraft utan lindrigare former omfattas även de, det centrala är att våldets styrkekraft ska vara av det slaget att det övervunnit offrets motstånd.⁶¹ Hot om brottslig gärning kan exemplifieras genom att offret hotas om att denne ska bli utsatt för misshandel, förtal, förolämpning eller ofredande. Tvång genom hot om brottslig gärning innebär att offret även här genom våld tvingas till något med hot som rör dennes egendom. Hotet om en fortsatt skadegörelse gör att våldet blir det tvingande momentet i gärningen.⁶²

⁵⁹ Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015, s. 58.

⁶⁰ Prop. 2013/14:208 s. 139 f.

⁶¹ Prop. 2013/14:208 s. 140.

⁶² A.a.

4.3.2 Rekvisitet utnyttjande av utsatt belägenhet

Hot som i sig inte anses brottsliga kan istället innebära att en person befinner sig i en utsatt belägenhet. Med detta begrepp ska bestämmelsen om människohandel, BrB 4 kap. 1 a § tjäna som riktmärke och definitionen däri är även det som gäller för rekvisitet i äktenskapstvångsbestämmelsen. Med utnyttjande av utsatt belägenhet avses sådana situationer där gärningsmannen antingen utnyttjar offret genom att använda sig av den beroendeställning som offret befinner sig i gentemot gärningsmannen eller genom att utnyttja vetskapen om att offret befinner sig i en svår situation. Vad som utgör en svår situation är flyktingskap, vanmakt, intellektuell funktionsnedsättning, sjukdom, drogberoende eller svåra ekonomiska förhållanden.⁶³ Det kan också handla om beroendeställning såsom ett anställnings- eller lydnadsförhållande mellan gärningsmannen och offret, olika typer av öppna och förtäckta hot såsom utfrysning. I vissa fall kan någon bli hotad med att bli framställd som ett vanhedrande, ha kränkt familjens ära, hot om förlust av arv eller underhåll.⁶⁴

Vid en bedömning av utsatt belägenhet ska en prövning göras, som i fallet med människohandel för att straffansvar ska komma ifråga. Det erfordras att offret inte har något verkligt eller godtagbart alternativ annat än att underkasta sig förövarens vilja. Barn och yngre kan naturligt därför anses vara i en sådan relation i förhållande till vuxna människor, i synnerhet om dessa är föräldrar och familj.⁶⁵

Ett otillbörligt medel är att använda sig av ett utnyttjande av någons utsatta belägenhet. Detta görs genom att gärningsmannen otillbörligt utnyttjar en annan persons brist på valmöjligheter eller fråntar dessa.⁶⁶ Att jämställa med utnyttjande av utsatt belägenhet kan vara andra otillbörliga metoder som avser att offret måste underkasta sig gärningsmannens vilja. Gärningsmannen kan utnyttja att någon annan har utfört tvånget eller vilselett den som drabbas av tvånget. Offret ifråga kan vara rädd och detta kan härröras till händelseförlopp som skett innan det föregångna tvånget och gärningsmannens vilseledande eller utnyttjande av den vetskapen kan utgöra ett tvång. Att gärningsmannen själv inte utför tvånget kan istället vid utnyttjande av någon annans tvång därmed utgöra tvång enligt BrB 4 kap. 4 c §. Avseende ekonomiska skäl till utnyttjandet krävs det mer än att offret bor i ett område där standarden är låg

⁶³ A.a.

⁶⁴ Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015, s. 58.

⁶⁵ Prop. 2013/14:208 s. 141.

⁶⁶ Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015, s. 50 f.

för att offret ska anses befinna sig i en utsatt belägenhet.⁶⁷

Det finns vissa situationer där vuxna människor kan anses vara i en situation att likställas med den som gäller för utsatt belägenhet vad gäller barn. Ett fall kan vara när en vuxen person med en psykisk eller intellektuell funktionsnedsättning utnyttjas i syfte att förmås ingå ett äktenskap. Även yngre vuxnas utsatthet kan i vissa fall vara att jämföras med ett barns utsatthet. Typfallet är yngre vuxna vilka lever med sina föräldrar under stränga förhållanden i hemmet där det förväntas av dem att lyda äldre samt att de många gånger är limiterade i sina kommunikationer med omvärlden. Offret kan vara beroende av någon annan människa för att kunna försörja sig och ha en framtid i Sverige.⁶⁸

Det som är avgörande vid en prövning av en persons utsatta belägenhet är vilken form av påtryckning som erfordras för att denne utifrån sin utsatta belägenhet uppfattar en situation som sådan att denne inte har något egentligt annat val än att gifta sig. Bedömningen görs således subjektivt och inte objektivt. Många gånger rör det sig om handlingar som enligt BrB inte är brottsliga. Sådana handlingar skulle kunna vara att en förälder hotar om att begå självmord, ökad kontroll eller isolering för de fall den unge vuxna inte går med på att gifta sig trots att det är mot dennes vilja. Det som kan läggas till grund för bedömningen av huruvida offret befinner sig i en utsatt belägenhet får vara omständigheterna i varje enskilt fall, brottsoffrets situation, ålder och allmänna förutsättningar att kunna motstå de påtryckningar som förekommit.⁶⁹

I människohandelsbestämmelsen har lagstiftaren valt att uttrycka sig med begreppet exploatera istället för utnyttjande. Anledningen därtill är att det alltid rör sig om ett otillbörligt utnyttjande av en annan person då människor betraktas och hanteras som om de vore handelsvaror. Det nödläge som offret befinner sig i är att betrakta som en tvångssituation där offret begränsas i sin förmåga att påverka situationen och tvingas att underkasta sig eller utföra något som gärningsmannen vill, exempelvis att ingå ett tvångsäktenskap. Att offret samtycker till att bli utnyttjad har ingen betydelse för tillämpningen om rekvisiten i BrB 4 kap. 4 c § är uppfyllda. Att befinna sig i ett ekonomiskt trångmål och därför samtycka till att bli utnyttjad rättfärdigar inte gärningsmannens beteende.⁷⁰

⁶⁷ A.a.

⁶⁸ Prop. 2013/14:208 s. 141.

⁶⁹ A.a.

⁷⁰ Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015, s. 48 f.

4.3.3 Rekvisitet äktenskapsliknande förbindelser

I det andra stycket inkluderas äktenskapsliknande förbindelser. Med sådana avses de äktenskap som ingås enligt en grupps normsystem vars regler innehåller rättigheter och skyldigheter sinsemellan makarna. Dessa regler ska medföra att makarna av gruppen betraktas som makar och det ska framgå hur den äktenskapsliknande förbindelsen ingås samt upplöses. Ändamålet med paragrafen är att jämställa de äktenskapsliknande förbindelserna med ett juridiskt giltigt äktenskap eftersom dessa kan upplevas minst lika bindande för individen i praktiken. Vid en prövning för huruvida en äktenskapsliknande föreligger eller ej bedöms den objektiva upplevelsen av att en äktenskapsliknande förbindelse anses vara bindande och inte den subjektiva upplevelsen.⁷¹

Äktenskapsliknande förbindelser såsom avses i bestämmelsen är vanligt i religiösa eller traditionella äktenskap. Det behöver emellertid inte endast vara sådana som omfattas av bestämmelsen, det centrala är att det finns ett regelverk inom en grupp där de äktenskapsliknande förbindelserna regleras. Dessa regler eller normer kan utgöras av antingen skrivna eller oskrivna regler. Det avgörande är att de är så pass bestämda och tydliga att de går att derivera såsom rekvisit och därmed går att jämföra de rekvisit som avgör om en äktenskapsliknande förbindelse enligt det andra stycket föreligger eller ej. Innebörden av reglerna rörande äktenskapsliknande förbindelser måste på något sätt ha formulerats även om gruppen inte har sådana regler rörande andra områden.⁷²

En grupp behöver inte avgränsas eller vara sammansatt med precision, det som är den avgörande faktorn är att det finns en krets av människor som inte får vara för få. Ibland torde det vara stora grupper särskilt då det rör sig om människor inom en religiös grupp. För att gruppen ska omfattas av bestämmelsen krävs det att den har ett regelverk som uttrycker en gemensam syn på äktenskapet som kan kopplas till bestämmelsen. Vad gäller rekvisitet att parterna ska betraktas som makar till följd av gruppens regler gäller att deras status i och med förbindelsen har förändrats på ett sätt som går att jämföra med en förändrad ställning i civilstånd och därför betraktas som gifta. Det ska om det inom gruppen förekommer beteckningar för man och hustru förefalla naturligt att kalla de för makar och om sådant förekommer inom

⁷¹ A.a.

⁷² Prop. 2013/14: 208 s. 143.

gruppen, ett vigselintyg eller motsvarande, kan utgöra en sådan bekräftelse som vittnar om en förändring i civilstånd.⁷³

Att gruppens regelverk leder till uppkomsten av rättigheter och skyldigheter mellan makarna är ett rekvisit som är väsentligt för att kunna likställa en äktenskapsliknande förbindelse med ett juridiskt giltigt äktenskap. Verkningarna av att ha ingått en äktenskapsliknande förbindelse torde inom gruppen betraktas och erkännas motsvarande verkningarna av vad ett juridiskt giltigt äktenskap kan ge upphov till. De rättsverkningar som uppkommer i och med ett äktenskap enligt ÄktB behöver inte vara detsamma som förbindelsens verkningar, det centrala är att det har uppkommit rättigheter och skyldigheter mellan parterna för att undvika att bestämmelsen omfattas av alltför lösa förbindelser. Vad gäller rättigheternas och skyldigheternas innehåll kan de vara av ekonomiska slag, röra gemensamma barn, hushållsgemenskap, trohet, lydnad eller tillgänglighet när det kommer till sexuellt umgänge.⁷⁴

Rättigheterna och skyldigheterna behöver inte förplikta båda parterna utan det kan uppkomma rättigheter- och eller skyldigheter som enbart åläggs den ena parten. Kravet på att förbindelsen måste ha ingåtts enligt vissa former som gruppen ska ha regler för är avgörande då det måste kunna fastställas när parterna har gift sig. Att det ingås genom en ceremoni eller dylikt är av mindre vikt. Detsamma rör kravet på att det ska finnas regler för under vilka former och när ett äktenskap har upplösts. Går det inte att utröna vilken tidpunkt som parterna är gifta eller ej, omfattas den inte av bestämmelsen, även förbindelser som inte går att upplösa omfattas.⁷⁵ Då bestämmelsen ser till gruppens syn i förhållande till gruppens regler är det faktorer såsom parternas status, rättigheter och skyldigheter som avgör och inte parternas subjektiva upplevelse av huruvida de betraktas som makar genom förbindelsen. Bestämmelsen förutsätter inte att en person själv ser sig tillhöra en grupp med dess syn som omfattas av bestämmelsen. Därmed kan ett äktenskapstvång uppkomma även när en part förmås att ingå en äktenskapsliknande förbindelse som denne inte vill kännas vid. En sådan situation kan föreligga då en person i en grupp vägrar eller inte har för avsikt att fullfölja de förpliktelser som följer av att denne betraktas som gift inom gruppen och av den andra parten. Personen kan då förhindras att gifta sig med någon annan så länge förbindelsen inte är upplöst.⁷⁶

⁷³ Prop. 2013/14: 208 s. 143.

⁷⁴ A.a.

⁷⁵ Prop. 2013/14: 208 s.143 f.

⁷⁶ Prop. 2013/14: 208 s.144.

4.3.4 Brottets fullbordad

För att brottet förbud mot äktenskapstvång ska anses ha fullbordat krävs att offret faktiskt har ingått ett äktenskap, vilket ska vara juridiskt giltigt i en stat i enlighet med BrB 4 kap. 4 c § tre kriterier för vad som utgör ett äktenskap. Äktenskapet kan ingås både i Sverige och utomlands.⁷⁷ Den första typen är äktenskap som är juridiskt giltiga i vigsellandet, det vill säga där äktenskapet ingås. Äktenskapet kan då ingås antingen via vigsellandets lag eller enligt ett annat lands lag vilken erkänns av vigsellandet och som i sin tur leder till ett juridiskt giltigt äktenskap i vigsellandet.⁷⁸ Den andra typen är sådana, där äktenskapet är giltigt i det landet där det ingås och enligt den lag som landet har. Dessa äktenskap syftar på giltiga äktenskap enligt en annan stats lag än vigsellandets lag. Den tredje typen är äktenskap som är giltiga i ett land där minst en av makarna antingen är medborgare eller har hemvist.⁷⁹ Hemvistbegreppet är det begrepp som avses i BrB 2 kap. 2 §. Både medborgarskapet och hemvisten ska föreligga vid ett äktenskaps ingående. Det är viktigt att alla de krav som ställs på ett juridiskt giltigt äktenskap är uppfyllda i den staten där det ingås för att ett brott ska anses ha blivit begånget. Vid religiösa vigslar kan ibland det avslutande momentet vara en registrering för att äktenskapet ska bli giltigt och då blir därmed inte brottet enligt andra stycket fullbordat förrän äktenskapet registreras.⁸⁰

4.4 VILSELEDANDE TILL TVÅNGSÄKTENSKAPSRESA

BrB 4 kap. 4 d §. Den som genom vilseledande förmår en person att resa till en annan stat än den där han eller hon bor, i syfte att personen genom olaga tvång eller utnyttjande av hans eller hennes utsatta belägenhet ska förmås att ingå ett sådant äktenskap eller en sådan äktenskapsliknande förbindelse som avses i 4 c §, döms för vilseledande till tvångs-äktenskapsresa till fängelse i till fängelse i högst två år.

Denna bestämmelse härrör från Europarådets konvention om våld mot kvinnor art. 37.2, vilken syftar till att kriminalisera tvångsäktenskap och alla tänkbara gärningar som kan föregå ett tvångsäktenskap. Vad som åsyftas med denna bestämmelse är att en person vilseleds till ett annat land, där denne varken bor eller har hemvist, i syfte att antingen ingå ett tvångsäk-

⁷⁷ Prop. 2013/14: 208 s.142.

⁷⁸ A.a.

⁷⁹ A.a.

⁸⁰ Prop. 2013/14: 208 s.142 f.

skap eller en äktenskapsförbindelse såsom avses i BrB 4 kap. 4 c §.⁸¹ BrB 4 kap. 4 d § är konstruerad på samma sätt som bedrägeriparagrafen, BrB 9 kap. 1 §. Syftet är dock olika, vilseledandet i bedrägeri är en förmögenhetsöverföring medan det i vilseledande till tvångsäktenskapsresa rör sig om att åstadkomma en resa till ett annat land där offret egentligen inte bor. I och med att resan företas fullbordas också brottet, ett äktenskap behöver således inte ha kommit till stånd utan det räcker med att gärningsmannen försökt åstadkomma ett tvångsäktenskap. BrB 4 kap. 4 d § ska verka kompletterande till BrB 4 kap. 4 c §.⁸²

4.4.1 Rekvisitet vilseledande

Rekvisitet vilseledande ska tolkas utifrån vilseledande i bestämmelsen om bedrägeri BrB 9 kap. 1 §. Att vilseleda någon kan innebära att förövaren hos offret framkallar en oriktig uppfattning, vidmakthåller eller förstärker en oriktig uppfattning som offret redan har. Detta kan ske både genom att gärningsmannen avsiktligt ljuger eller att gärningsmannen genom sitt beteende förmedlar ett missvisande budskap. Typfallet kan vara att gärningsmannen förmedlar eller vidmakthåller uppfattningen att offret ska åka på en semesterresa, hälsa på en sjuk släkting eller dylikt när denne i själva verket ska åka på en resa i syfte att ingå ett tvångsäktenskap.⁸³ Uppfattningen som den vilseledda har kan te sig på olika sätt och det ställs inga särskilda krav vad gäller tidsbegränsning, generalitet eller specifik vilseledning.⁸⁴

Det finns särskilda fall där möjligheten att avstå från en resa för offret inte skulle vara möjlig även om offret känt till den riktiga uppgiften och velat avstå från resan. Vanligtvis aktualiseras dessa situationer när det rör barn, dessa fall kräver dock ingen kausalitet mellan vilseledandet och utlandsresan för att ett straffansvar ska inträda. I de fall gärningsmannen genom passivitet, utan varken vilseledande eller påverkan utnyttjar en annans persons villfarelse, omfattas inte av BrB 4 kap. 4 d §. En sådan situation aktualiseras när en person som årligen åkt på semester med sin familj till ett annat land tror att det är samma typ av resa som årligen gjorts med familjen trots att den nu görs i syfte att denne ska giftas bort. Föräldrarna har då inte vilselett sitt barn utan passivt utnyttjat dennes oriktiga uppfattning om vad som är avsett med resan till utlandet, ett straffansvar blir då inte aktuellt.⁸⁵

⁸¹ Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015, s. 59.

⁸² A.a.

⁸³ Prop. 2013/14: 208 s. 145.

⁸⁴ Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015, s. 227 f.

⁸⁵ Prop. 2013/14:208 s. 145 f.

I många fall torde föräldrarnas beteende generera att barnets oriktiga uppfattning förstärks eller vidmakthålls. Föräldrarna kan exempelvis förklara att dennes liv kommer att vara precis som vanligt trots att dennes liv kommer att förändras efter att ha ingått ett äktenskap. Föräldrarna kan då ge antydningar till barnet om att denne kommer att vara inkluderad i alla familjeaktiviteter som kommer att äga rum även efter giftermålet fastän denne kommer att ingå i en ny familj och därmed inte kommer att ha möjlighet att delta i familjens framtida aktiviteter. Föräldrarna kan vidare vilseleda barnet genom att diskutera dennes önskan om frihet från dem på ett sätt så att hon eller han tror att de tar den i beaktande fastän deras avsikt är att överlämna kontrollen till den make som kommer att ingå ett äktenskap med henne och avsluta uppfostran av denne.⁸⁶

4.4.2 Brottets fullbordan

Kausalitet mellan vilseledandet och följden innebär i bestämmelsen om vilseledande till tvångsäktenskapsresa att offret ska ha följt med på resan till följd av att denne har vilseletts, i annat fall är inte bestämmelsen tillämplig. För det fall offret följt med frivilligt eller vart medveten om syftet med resan aktualiseras inte ett straffansvar.⁸⁷

Vad gäller ansvaret för vilseledande till tvångsäktenskapsresa blir brottet fullbordat i samma stund som offret anländer till utlandet förutsatt att det är en sådan resa som avses i bestämmelsen. Ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse behöver således inte ha uppkommit för att ett ansvar ska aktualiseras enligt bestämmelsen. Det här leder i sin tur till att gärningsmannen inte kan undgå ett straffansvar för att denne väljer att inte fullfölja genomförandet av ett äktenskapstvång eller att gärningsmannen hindrar andra från att genomföra äktenskapstvånget. Det krävs att resan görs till en annan stat än den stat där offret är bosatt, däremot kan avresan ha skett från en annan stat än den offret bor i, det vill säga ett tredje land. En person kan exempelvis bo i Sverige, åka till Angola och sedermera förmås att ingå ett äktenskap i Lettland genom vilseledande och tvingas då i Lettland att gifta sig. Vad som avses med ordet bor är den allmänspråkliga betydelsen, det ska vara boende i egentlig mening. Det ska inte röra sig om ett tillfälligt boende eller ett besök, emellertid behöver inte offret ha hemvist i en stat där offret anses bo.

4.4.3 Gärningsmannens uppsåt

Vid vilseledandet ska gärningsmannen ha ett avsiktsuppsåt, det innebär således att gärnings-

⁸⁶ A.a.

⁸⁷ Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015, s. 59 f.

mannen måste ha för avsikt med sin gärning att offret genom vilseledande i ett annat land än där offret bor ska ingå ett äktenskap antingen genom olaga tvång eller utnyttjande av dennes utsatta belägenhet. Gärningsmannens uppsåt måste omfatta att offret ska utsättas för de alternativa gärningar som omfattas av äktenskapstvång enligt BrB 4 kap. 4 § c. Däremot behöver gärningsmannen inte ha bestämt vilken av de alternativa gärningar som offret kommer att utsättas för eller vem som kommer att utsätta offret för dem. Att gärningsmannens syfte är att den som har blivit vilseledd ska utsättas för ett sådant tvång eller utnyttjande som avses i bestämmelsen om äktenskapstvång är tillräckligt. Det är tillräckligt att gärningsmannen vid tidpunkten för vilseledandet har för avsikt att den vilseledda ska ingå ett äktenskap i ett annat land än där denne bor. Gärningsmannen behöver inte ha bestämt vilken typ av äktenskapsform eller precisering av plats för vart det ska ingås. Vad gäller resterande rekvisit är alla uppsåtsformer tänkbara.⁸⁸

4.5 SAMMANFATTNING

Ett tvångsäktenskap är ett vidomfattande begrepp som inte är helt tydligt för vad som exakt avses. Det förekommer olika typer av äktenskap, där tvång antingen helt, delvis, inte alls, eller i kombination med den fria viljan, lett till att ett äktenskap ingås. Gärningar som föranlett att ett tvångsäktenskap ingåtts är straffbara tvång. Skäl för kriminalisering av de nya brotten äktenskapstvång samt vilseledande till tvångsäktenskapsresa motiveras av att utöka strafflängden, vidga det straffbara området, harmoniseras med Europarådets konvention om våld mot kvinnor samt att verka normerande. I bestämmelserna om äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa omfattas äktenskapsliknande förbindelser som är att likställa med ett tvångsäktenskap sett till det materiella innehållet. Tvång i form av utnyttjande av utsatt belägenhet samt påtryckningar som är att likställa med tvång omfattas även de av det straffbara området för bestämmelsernas tillämpning. Vilseledande till tvångsäktenskapsresa syftar till att kriminalisera de förberedande gärningar som kan företas innan ett tvångsäktenskap kommer till stånd och ska verka kompletterande. Vad gäller begreppet tvång vid ett äktenskaps ingående omfattas mildare påtryckningar och utnyttjande av att en person befinner sig i en utsatt belägenhet. Bedömningen för huruvida ett tvång föreligger vid ingåendet av ett äktenskap bör grundas i den subjektiva upplevelsen av att inte ha något annat verkligt eller godtagbart val. Faktorer såsom kontroll, hot om uteslutning, uppväxt, mognad samt situation och mående i övrigt bör även dessa tas i beaktande för huruvida den subjektiva upplevelsen

⁸⁸ Prop. 2013/14:208 s.142-147.

av att känna sig tvingad att ingå ett äktenskap.

5 DISKUSSION OCH ANALYS ÄR DET SAMHÄLLELIGA SKYDDET MOT TVÅNGSÄKTENSKAP ÄNDAMÅLSENLIGT OCH RELEVANT

5.1 INLEDNING

Analysen inleder med en diskussion kring relationen mellan individens fria vilja och den statliga begränsningen av den. Därefter kommenteras huruvida det finns någon kontroll av om ett samtycke föreligger eller inte vid äktenskaps ingående. Vidare analyseras ändamålsenligheten med förbud mot tvångsäktenskap och svårigheter som kan uppkomma därtill. Att befinna sig i en utsatt belägenhet problematiseras och diskuteras utifrån olika perspektiv, varefter rätten att göra dåliga val belyses. Tvångsäktenskapets rättsverkan påpekas innan en sammanfattning avslutar detta avsnitt.

5.2 STATLIG STYRNING AV FRIA VILJAN

Grundvalarna som ÄktB vilar på är att slå vakt om individens frihet att få ingå ett äktenskap. Lagstiftarens intention är inte att peka ut vilken samlevnadsform som är att föredra framför en annan eller att bestämma vad som passar envar, utan det är alla individer kapabla att avgöra själva. Statens roll är endast att se till att den fria viljan kommer till uttryck när två personer ingår ett äktenskap, antingen vid en hindersprövning eller under en vigsel. Äktenskapet såsom institution eftersträvar individens frihet och olika samlevnadsformer som bör tolereras, att föredra en form framför en annan är precis det den gör när det uppställs krav på fri vilja vid ett äktenskaps ingående enligt ett visst synsätt. En jämförelse med avtalsrätten kan här vara på sin plats där partsfrihet råder vid ingående av ett avtal såsom ett äktenskap formellt sett ju faktiskt också är. Avtalet mellan två parter grundas i en konsensus på samma sätt som vid ingåendet av ett äktenskap ska samtycke mellan båda parter föreligga för att ett giltigt juridiskt äktenskap ska kunna ingås. Den statliga styrningen av individens fria vilja förhåller sig på det sättet att individens fria vilja sträcker sig så långt tills den inkräktar på statens uppställda villkor för när ett äktenskap inte får ingås. Den fria viljan vid ett äktenskaps ingående är således bunden och blir begränsad till lagstiftarens vilja att inte tillåta vissa typer av samlevnadsformer. Å ena sidan anser lagstiftaren att den enskilde vet vilken typ av samlevnadsform som är bäst för denne och å andra sidan anser lagstiftaren sig veta vilken typ av samlevnadsform som passar den enskilde. Den enskilde anses följaktligen inte vara kapabel att avgöra själv vilken samlevnadsform denne vill ha. När kravet på fri vilja vid ett äktenskaps in-

gående utgår från ett synsätt kan det framstå som att en viss samlevnadsform är att föredra framför en annan.

5.3 VEM KONTROLLERAR GILTIGT SAMTYCKE

I NJA 2010 s. 648 p.1-3. Konstaterade HD att vigselförrättarens uppfattning om huruvida ett giltigt samtycke grundat i insikt och fri vilja hos en part föreligger eller ej inte ska vara avgörande för att bedöma huruvida ett giltigt samtycke föreligger. De som har närvarat kan istället genom förhör i efterhand vittna om samtyckets existens. Bevisbördan om att något samtycke inte varit för handen vilar således på den som påstår att det inte föreligger. Vid en positiv effekt av att ett äktenskap ingås till följd av bristande rättshandlingsförmåga torde inte vigselförrättaren åläggas ansvar. För det fall en bristande partsvilja vid ingåendet av ett äktenskap istället skulle leda till negativa konsekvenser torde det leda till att vigselförrättaren föranledes vara ansvarig i viss mån. Vigselförrättaren torde i ett sådant fall bli ifrågasatt i efterhand trots att ett erforderligt samtycke givits. I synnerhet om effekten av att ha haft en bristande rättshandlingsförmåga vid ingåendet av ett äktenskap är negativ, såsom vid ett tvångsäktenskap.

5.4 SVÅRIGHETER ATT TILLÄMPA LAGEN MOT TVÅNGSÄKTENSKAP

När det gäller tvångsäktenskapet behöver tvånget inte bestå endast av fysiskt hot- eller våld utan kan även utgöras av känslomässigt tvång eller psykisk misshandel. Även om man ser på det arrangerade äktenskapet som ett äktenskap som båda parter av egen fri vilja kan välja att ingå eller att avböja kan det likväl finnas komplikationer med detta synsätt. Traditioner och seder väger väldigt tungt i många kulturer och att hålla sig till dessa kan kännas som det självklara och det enda rätta. Att välja att avstå från att ingå ett arrangerat äktenskap kan, även om det inte uttalats i slutändan leda till att relationen till familjen förstörs eller i värsta fall går förlorad.⁸⁹ Vad gäller gränsdragningen mellan ett arrangerat äktenskap som inte omfattas av bestämmelsen om äktenskapstvång och ett tvångsäktenskap kan i praktiken bli svår att göra. Detta påpekades även i förarbetena till BrB 4 kap. 4 c § samt BrB 4 kap. 4 d §. Stockholms universitet ställde sig minst sagt tveksamma till om det preventiva syftet med kriminaliseringen verkligen skulle uppfyllas genom lagregleringen, då man menade att kulturella traditioner och värderingar skulle kunna väga tyngre än risken att lida av de juridiska konsekvenserna och straffsanktionerna. Rekvisitet utnyttjande av utsatt belägenhet blev även det föremål för diskussion där såväl Stockholms universitet som Sveriges advokatsamfund framhöll att rekvi-

⁸⁹ Prop. 2013/14:208, s. 46 ff.

sitet kunde bli svårt att tillämpa rent praktiskt och att det i vissa fall kan ge upphov till bevis-svårigheter.⁹⁰

Äktenskapstvångsbestämmelsen har som mål att verka allmänpreventivt och normerande, det är värt att begrunda att en målgrupp som bestämmelsen är avsedd för, möjligen inte nås av den nya bestämmelsen om äktenskapstvång. Det finns samband mellan hederskultur samt individer med utländsk härkomst och tvångsäktenskap, även om detta inte ska utgöra något misstänkliggörande mot sådana grupper, ska det beaktas. Följaktligen torde många av dessa grupper kunna, till viss del, utgöras av individer som inte är integrerade i det svenska samhället och därmed inte förankrade i de värdegrunder som det svenska samhället grundar sig i och möjligtvis inte heller talar det svenska språket. När lagen som har till sin funktion att verka normerande för individer som bör informeras och upplysas om att en handling som de skulle kunna företas aktualiserar ett straffansvar och därmed skulle kunna omfattas av denna bestämmelse, krävs det att de nås av den informationen.

Med tvångsbegreppet inom civilrätten blir innebörden inte per automatik synonymt med tvångsbegreppet inom straffrätten, där tvång avser samma typer av tvång som i olaga tvång enligt BrB 4 kap. 4 §. Lagrådet menar att en regel som omfattar ett vidare tvångsbegrepp gynnas då de situationer som inte ryms inom tvångsbegreppet i enlighet med olaga tvång som ändå går att jämföra med dessa skulle täckas. Lagrådet anförde vidare att det centrala för lagstiftarens intention med en reglering gällande ett äktenskapstvång, som ju är normgivande till sin funktion, är att rättssystemet ska genomsyras av en tydlighet. Därför torde lagstiftaren peka på de situationer som avses med de tvångssituationer som utgör ett tvång enligt lag i förhållande till tvångsäktenskap. Genom en bredare definition av tvångsbegreppet är det lätt att det blir svårtillämpat och otydligt, vilket ju inte är avsikten med en straffbelagd gärning.⁹¹

Ett strukturellt tvång skulle även kunna förekomma som ett tvång i en adlig familj, där utslutning eller tysta repressalier förs mot en person som vägrar eller inte vill gifta sig med en av familjen tilltänkt partner. Det kan handla om att ett offer således genom att inte välja en av familjen tilltänkt partner, vanhedrar familjen, inte bär upp ett visst namn eller lever upp till de förväntningar som ställs på denne inom den typ av klass som det potentiella offret är uppväxt i. Sådana tvång är inte uppräknade i äktenskapstvångsbestämmelsen likväl kan vara lika be-

⁹⁰ Prop. 2013/14:208, s. 47.

⁹¹ Prop. 2013/14:208, s. 47.

tungande för individen, dock ter det sig svårare att anse att ett tvång i en högre klass skulle vara ett tvång på samma sätt som i en lägre klass. En individ från en högre klass är ofta en individ att betrakta som privilegierad vilket alltsomoftast torde innebära valmöjligheter för denne. Dock kan denne vara utsatt på samma premisser såsom en individ från en lägre klass. Frågan är om lagstiftaren även har avsett att sådana situationer skulle kunna utgöra ett tvång att ingå ett äktenskap eller om det har funnits i åtanke vid utformningen av bestämmelsen.

5.5 UTSATT BELÄGENHET

För att kunna befinna sig i en utsatt belägenhet och därmed bli utnyttjad behöver en person leva på bristningsgränsen för att anses inte ha något annat val än att behöva ingå ett äktenskap genom tvång för att kunna försörja sig. Att gifta sig för pengar och därmed skapa sig ett förmånligare liv omfattas inte av bestämmelsen om äktenskapstvång. När det rör ett äktenskaps ingående av ekonomiska skäl på andra grunder än bristningsgränsen anses det inte utgöra en sådan situation som är att likställa med en situation där någon befinner sig i en utsatt belägenhet och inte har något annat val. Att inte ha något annat val torde vara diskutabelt när det handlar om hur en person rent subjektivt kan uppleva sig inte ha något annat val även om det utgör ett förmånligare alternativ beroende på vart någon kommer ifrån. Det bör inte endast således vara kvantiteten av pengar som avgör huruvida en person upplever att denne inte har några andra möjligheter än att ingå ett äktenskap med en person som denne av fri vilja inte skulle ingå ett äktenskap med. Att leva på bristningsgränsen bör därmed inte vara den enda måttstocken för när ekonomin är skälet till att någon befinner sig i en utsatt belägenhet. I många andra kulturer såsom det var i Sverige förr, är äktenskapet inte endast ett avtal mellan makarna utan det handlar om att det finns fler än den potentiella maken eller maken, att beakta såsom andra släktingar och- eller barn att ha i åtanke, vilket gör att en person som objektivt sett inte lever på bristningsgränsen däremot är utsatt i kombination med sina familjemedlemmar upplever sig vara i en sådan situation och därför anser sig tvungen att ingå ett äktenskap som denne egentligen inte vill.

5.6 RÄTTEN ATT GÖRA DÅLIGA VAL

Beträffande individens egen förmåga och rätten att göra dåliga val kan analogier dras mellan samtycke för människohandel samt könsstympning och intimkirurgi. Det framgår inte av lagtexten, dock ådöms inte en kvinna som på sig själv utför en stympning däremot om det är kvinnan som initierar att någon stympar henne kan den som gör det inte undgå ansvar dock kan det inverka på straffansvaret såsom förmildrande omständighet. I doktrinen har det po-

ängterats att utan en speciallagstiftning skulle gärningar kunna utesluta att straffansvar i många fall kunna aktualiseras till följd av att ett samtycke lämnas. I och med avståndstagandet och kriminaliseringen av könsstympning, har avsikten varit att bilda opinion mot sådana synsätt som antingen kräver eller uppmuntrar en skadlig sedvänja som kvinnlig könsstympning utgör. Däremot framhålls att intentionen med kriminaliseringen av kvinnlig könsstympning inte är ett sådant ingrepp som kan ses som motiverande eller på något sätt ge en kvinna ett positivt värde, såsom intimkirurgi kan göra. Det torde poängteras att båda ingreppen kan vara skadliga för en kvinna. Vidare har båda ingreppen föregåtts av strukturella tvång samt anses båda ingreppen innebära ett positivt värde för en kvinna utifrån olika sätt att betrakta ingreppen, återigen beror det på vilka glasögon någon väljer att ta på sig. Båda kan i de allra flesta fall föregås av ett erforderligt samtycke.⁹²

I en situation där en person utifrån sin bakgrund och sin uppväxt kan ett alternativ såsom att gifta sig med en person som denne egentligen inte vill vara bättre än alternativet att bli utesluten ur en familjegemenskap. Det kan ju vara så att ett strikt tvång inte behöver företagits från familjens sida utan mer implicita förväntningar av denne från familjen. I sådana fall torde en fri vilja ge att det är upp till individen att bestämma vad som passar denne och individen bör således vara kapabel att avgöra själv vilka ”dåliga val” denne är beredd att göra i sitt liv och vilka sådana val som är värda att göra mot bakgrund av den intresseavvägning som denne har gjort. Å andra sidan torde ett strukturellt tvång eller en uppfostran i ett visst system göra att personen rent objektivt är indoktrinerad i en kultur som är grundad i förtryck. Detta medför vidare att denne då inte har någon möjlighet att se till vad som utgör dennes fria vilja, då den fria viljan inte skulle kunna grundas i att samtycka till ett äktenskap som inte är ett typiskt västerländskt juridiskt giltigt äktenskap. Som anförts tidigare är synen på ett äktenskap runtom i världen olika.

5.7 TVÅNGSÄKTENSKAPETS RÄTTSVERKAN

Konsekvenser av att ett tvångsäktenskap ingås blir inte att äktenskapet per automatik ses som ogiltigt, det har av förarbetena till bestämmelsen om äktenskapstvång anförts att ogiltigförklara ett äktenskap är en alltför långtgående åtgärd utan att först ha föregåtts av en utredning, grundligt betänkande samt noggrant övervägda beslut. Konsekvensen blir istället att en part som blivit tvingad att gifta sig inte behöver betänketid utan äktenskapet upplöses omedelbart.

⁹² Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015, s. 34.

Det torde ändock anses vara betungande för individen att anses ha varit juridiskt giltigt gift trots att denne blivit tvingad till detta. Det blir som att få två käftsmällor efter varandra för individen, vilket om något är betungande för den enskilde. I sällsynta fall kan en ogiltighetsgrund där regeringen undantagsvis kan bevilja att ett äktenskap förklaras ogiltigt redan från början, *ex tunc*, till följd av att det har brustit i något av de konstitutiva momenten.⁹³ Detta är ett undantag som torde tillämpas i de fall där ett äktenskapstvång har lett till att ett samtycke som ska avkrävas har brustit i så pass allvarlig mån att det inte kan anses skäligt att avstå från att ogiltigförklara en vigsel i efterhand, även om denna bestämmelse ska tillämpas restriktivt.

5.8 SAMMANFATTNING

Vid ett äktenskaps ingående råder på samma sätt som vid ett avtals ingående partsfrihet och konsensus mellan de blivande makarna. Den fria viljan vid ett äktenskaps ingående är begränsad till den statliga styrningen av den fria viljan genom äktenskapshinder och förbud mot tvångsäktenskap. Statens roll är att se till att den fria viljan kommer till uttryck under vigseln eller via hindersprövning. Vigsselförrättarens uppfattning är inte avgörande för huruvida brist på samtycke har funnits vid äktenskapets ingående, istället kan de som närvarat under vigseln vittna om samtyckets existens. Bevisbördan för att ett samtycke inte har förelegat vid äktenskapets ingående ligger på den som påstår att ett samtycke inte existerat. I förarbeten till BrB 4 kap. 4 c § samt 4 kap. 4 d § har det framhållits att gränsdragningen mellan arrangerade äktenskap som inte omfattas av bestämmelsen och tvångsäktenskap kan komma att bli svår. Det kan därför tvivlas på om det preventiva syftet med kriminaliseringen verkligen kommer att uppfyllas genom lagregleringen. I synnerhet då kulturella traditioner och värderingar skulle kunna väga tyngre än risken att lida av de juridiska konsekvenserna och straffsanktionerna. Rekvisitet utnyttjande av utsatt belägenhet menade man kunde bli svårt att tillämpa rent praktiskt och att det i vissa fall kan ge upphov till bevissvårigheter. I sällsynta fall kan en ogiltighetsgrund där regeringen undantagsvis kan bevilja att ett äktenskap förklaras ogiltigt redan från början, *ex tunc*, till följd av att det har brustit i något av de konstitutiva momenten. Detta är ett undantag som torde tillämpas i de fall där ett äktenskapstvång har lett till att ett samtycke som ska avkrävas har brustit i så pass allvarlig mån att det inte kan anses skäligt att avstå från att ogiltigförklara en vigsel i efterhand, även om denna bestämmelse ska tillämpas restriktivt.

⁹³ Prop. 2013/14:208, s. 158.

6 SLUTSATSER OCH FÖRSLAG

6.1 SLUTSATSER

Beträffande begreppet tvång inom civilrätten och straffrätten är det beaktansvärt att poängtera skillnaden i det förhållningssätt som de olika regleringarna vill inta. Civilrättens fokus är att värna och slå vakt om rätten till att den fria viljan ska vara grunden för ett äktenskaps ingående och allt bortom den fria viljan är att anse som tvång emedan straffrätten koncentreras till att peka ut de fall där ett äktenskaps ingående kännetecknas av ett tvång för att tydliggöra vad en individ kan bli bestraffad för. Då straffrätten bygger på legalitetsprincipen, vilken är en rättsgrundsats där ingen ska kunna bli dömd utan att det är föreskrivet i lag enligt BrB 1 kap. 1 §, är det viktigt som redan belysts att medborgarna i samhället vet vilka typer av gärningar som kan aktualisera ett straffansvar.

ÄktB:s regler om ett äktenskaps ingående anger inom vilka ramar den fria viljan får praktiseras och BrB pekar ut inom vilka ramar den fria viljan begränsas. ÄktB och BrB ställer sig således på varsin kant vad gäller begreppen fri vilja och tvång genom att sätta upp ramarna för hur dessa ska tolkas och begränsas. I förhållande till varandra kan ÄktB samt BrB anses samarbeta vad gäller begreppen tvång och fri vilja vid ett äktenskaps ingående då de båda regleringarna vill värna om individens rätt att få ingå ett äktenskap och inte tvingas att ingå ett äktenskap. Paralleller kan här göras med svensk politik där ändamålet för staten som representeras av de olika partierna är att åstadkomma en så bra välfärd som möjligt för individen i relation till samhället. Det som åtskiljer partierna åt är inte själva ändamålet, att individen och samhället ska gynnas i största möjliga mån, utan det är de olika tillvägagångssätten för att nå ändamålet och hur problemen ska belysas samt bör angripas. De strävar således efter i stort sett samma resultat dock handlar det om att se till vad som är mest effektivt och minst kostsamt, det vill säga samhällsekonomisk nytta.

Civilrätten strävar efter att alla äktenskap ska ingås av fri vilja medan straffrätten betonar vikten av att kriminalisera alla typer av tvång som kan föregå ett äktenskaps ingående. Både civil- och straffrätten vill undvika att endera åsidosätts, ändamålet är ju detsamma, att undvika att människor tvingas in i ett äktenskap utan väljer att ingå ett äktenskap av fri vilja. Det torde vara nyttigt för det svenska rättsystemet att ett samhällsproblem såsom ett tvångsäktenskap ju faktiskt är, jämförs med ett juridiskt giltigt äktenskap för att se till vad som utgör ett äktenskap grundat i den fria viljan. Däremellan torde en gråzon uppkomma till följd av att ett äkt-

enskap inte kvalificeras i någondera reglering och hamnar mittemellan då det inte kan utrönas varken om tvång eller fri vilja föreligger vid ett äktenskaps ingående. Det kan till och med föreligga en kombination av dem båda, vilket skapar ännu en dimension. Därför torde det vara av vikt att komplexiteten av ett rättsinstitut såsom ett äktenskap faktiskt är enligt lag belyses utifrån olika regleringar samt strävar efter att synkroniseras på bästa sätt. En kollision av regleringarna torde inte vara det som skapar problem utan det torde snarare handla om de situationer som inte har den fallskärm som krävs för att landa inom varken civilrättens eller straffrättens mjuka grund och istället hamnar i ”ingenmansland”.

6.2 FÖRSLAG

För att potentiella förövare till brottet mot tvångsäktenskap och vilseledande till äktenskaps-tvångsresa ska kunna påverkas normerande krävs riktad information. Genom myndigheternas förebyggande arbete kan information om vilka typer av handlingar som kan aktualisera ett straffansvar enligt BrB nå ut till potentiella förövare. Vad myndigheterna då i sin tur är i behov av är riktlinjer att förhålla sig till när det kommer till att veta vad som faktiskt definierar tvång och fri vilja för att BrB 4 kap. 4 c § samt BrB 4 kap. 4 d § ska uppnå ändamålet med införandet av dem. Att ta avstånd från ett äktenskapstvång är ett tydligt ställningstagande från samhällets sida särskilt när det parallellt föredrar vissa typer av samlevnadsformer. Därför krävs också ansvar vid införandet av dessa bestämmelser såsom uppföljning, riktlinjer och förhållningsanvisningar.

Möjlighet att utgöra en del av en kontrollfunktion av ett samtycke vid ett äktenskapsingående är myndigheten genom vigselförrättaren och skatteverket. Dessa behöver då ett objektivt förhållningssätt för att kunna bibehålla sin opartiskhet och inte präglas av sin egen uppfattning och hantera ärenden utifrån sina fördomar. Tydliga riktlinjer och en ”checklista” för när ett samtycke inte är ett samtycke och ett tvång är ett tvång. Både för att själva undgå straffansvar även för att myndigheten och i sin tur samhället inte ska behöva få betala skadeståndsansvar för kostnader som skulle kunna undvikas. Riktlinjer möjliggör även för HD att lättare avgränsa vigselförrättarens ansvar och de felaktigheter som denne gör genom att inte följa de föreskrivna riktlinjer som denne har att förhålla sig till. Genom att följa dessa bör då leda till att vigselförrättaren kan undgå ansvar emedan denne ansvarar för den skada som uppkommit till följd av att denne inte har följt de påbudna riktlinjerna.

Det är i denna situation där lagstiftaren kan ta ansvar och förhindra att tvångsäktenskap ingås och att ett erforderligt samtycke avkrävs i form av myndighetsutövning, frågan är i vilken utsträckning som lagstiftaren kommer att göra det. Som tidigare anförts finns det en undantagsregel där en vigselförrättare kan viga sitt barn utan att det utgör jäv då det saknar betydelse eftersom att denne inte betvivlas vara partisk. Detta torde vara ett uttryck och ett antagande hos lagstiftaren att merparten av föräldrarna i samhället vill sitt barns bästa. För att reglerna inte ska urholkas bör det svenska rättssystemet inte motarbeta sig självt. Här skulle däremot det kunna uppstå en situation där det svenska rättssystemet faktiskt skulle kunna göra det och det föreligger således ett kryphål i lagstiftningen som bör ses över.

Det är beaktningsvärt att en bristande rättshandlingsförmåga vad gäller ett konstitutivt moment, samtycke, kan leda till en giltig vigsel, trots att en part varit omedveten att denne på vigselförrättarens förfrågan om vad denne har samtyckt till. En part kan ha varit påverkad av berusad, narkotikapåverkad eller senildement, vilket leder till att denne utåt sett ger sitt samtycke även om det brister i partsviljan under vigseln.

6.3 AVSLUTANDE KOMMENTAR

Ingendera av den civil- samt straffrättsliga regleringarna vill eller har som intention att tillåta tvångsäktenskap eller äktenskap som inte ingås av fri vilja och behöver inte ses som att de är åtskilda vad gäller begreppet fri vilja och tvång vid ett äktenskaps ingående utan de fungerar mer som ett komplement till varandra där de också kan täcka upp för varandra i de fall där ett äktenskaps ingående inte mot bakgrund av den andra regleringen skulle klara att utröna vad som är någondera av begreppen. Den fria viljan förhåller sig därmed till tvånget som en jämförelse för vad som inte utgör den fria viljan och motsatsvis fungerar tvånget visavi den fria viljan i de otydliga fallen där ett äktenskaps ingående är svårbedömt och befinner sig i ingemansland kan de komplettera varandra samtidigt som det sannolikt finns fall som helt hamnar utanför just för att det inte finns tydliga definitioner av vad som utgör fri vilja och tvång. För att sammanfatta gränsen mellan ett tvång och en fri vilja vid ett äktenskaps ingående skulle kunna jämföras med en filosof från artonhundratalets liberalistiska anda som stod i framkant vad gäller denna ideologi och myntade uttrycket.

”Din frihet slutar där min frihet börjar”

KÄLLFÖRTECKNING

INTERNATIONELLA RÄTTSKÄLLOR

FN:s universella allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från år 1948.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet. Europarådets fördragsserie nr 210, Istanbul den 11 maj 2011.

NATIONELLA RÄTTSKÄLLOR

LITTERATUR

Tottie, Lars, *Giftermål & Skilsmässa kommentar till 1973 års ändringar i giftermålsbalken*, P A Norstedts & Söners förlag, Stockholm, 1974.

Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 u., Författarna och Iustus förlag AB, Uppsala, 2015. ISBN 978-91-7678-890-5

Agell, Anders & Brattström, Margareta, *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 5 u, Uppsala, Författarna och Iustus förlag AB, Uppsala, 2011. ISBN 978-91-7678-798-4

SKRIVELSER OCH RAPPORTER

Regeringens Skr. 2009/10:229, *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja*

Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, rapport, *Gift mot sin vilja*

OFFENTLIGT TRYCK

Prop. 1968:136 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m.m.

Prop. 1973:32 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken , m.m.

Prop. 2003/04:48 Åtgärder mot barnäktenskap och tvångsäktenskap

Prop. 2013/14:208 Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor

SOU 1964:27 Äktenskapsrätt. Förslag av familjerättskommittén. I Författningstext.

SOU 1964:35 Äktenskapsrätt. Förslag av familjerättskommittén. II Motiv.

SOU 2008: 41 Människohandel och barnäktenskap - ett förstärkt straffrättsligt skydd

SOU 2012:35 Stärkt skydd mot barnäktenskap och tvångsäktenskap

NJA II 2009 s. 106

RÄTTSFALL

NJA 1944 s. 402

NJA 1954 s. 393

NJA 1972 s. 612

NJA 1994 s. 108

NJA 2010 s. 648

FÖRFATTNINGAR

Brottsbalk (1962:700)

Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Förvaltningslag (1986:223)

Giftermålsbalk (1920:405)

Lag (1904:26) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Skadeståndslag (1972:207)

Lag (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund

Äktenskapsbalk (1987:230)

Elektroniska källor

www.nck.uu.se, sökord: tvångsäktenskap och arrangerat äktenskap, 2015-06-15.

www.sydsvenskan.se, Hasslert, Andreas, ”*Vilka gäller friheten, jämlikheten och broderskapet i en global värld*”, publicerad 2015-01-15 på. Hämtad, 2015-06-15